Эхэ байхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1992 ИЮЛЬ 17 Зунай hүүл hарын 18 ПЯТНИЦА гарагай 6 № 137 (18496) сэн 6 мүн

...ряад Республикын Министрнүүдэй Советтэ

...нымнай Министр-...дэй эзлжэтэ за-...оно, мүнөө үеын ...шухала асуудал-...бшэн хэлсэhэн, зо-...олнуудые баталан ...йна.

...удал гэхэдэ, «1992 ...ршуныи хахадта со-...ономическа хуг-...унгүүд болон Бу-...бликада экономи-...рмо бэлүүлхэ хэм-...тухай» Министр-...Советэй Түрүүлэг-...шо А. С. Ивано-...элидхэл болоно. ...л зүбшөн хэлсэл-...эдэбхитэй байжа, ...нүүд өөhэдынгөө ...дурадхалнуудые ...нүүмжэлхы ажаг-...е хэhэн байха ...эй тоодо Улаан-...ргаанан гулваа ...шинов, худалдаа ...министр М. Х. ...Монополидо ...ба шэнэ бүри-...дэмжэхэ комите-...лэгшэ Л. А. Бор-...ационно үилэдбэ-...дэлэй начальник ...равцов, финансын ...М. Г. Намсараев, ...үдэй Советэй Тү-...орлогшонор ...расюк, В. К. Ага-...бусад үгэ хэлэhэн ...тадые хэлсэhэнэй ...мар тобшолол хэл-...дай ажахын ехэн-...ринуудта үилэдбэ-...эн улам доошол-...лhэн байна бшуу. ...жэлэй түрүүшын ...сасуулхада, про-...үилэдбэрнин хэм-...процентээр, арад ...рогламжын эд ба-...лга ажар 11,8 про-...ж жэлэй эхинhээ ...оод байба. Хүдөө ...ье продукци үилэд-...мүн эд доошолоо. ...мяха аолга — 18, ...га — 26 процентээр ...гаа. Хүдөө ажахын ...ме гүрэнэй худал-...а 21,36 процентээр ...н байна ха юм. Түл ...угал, хурьал, пор-...үүд багаар абтаба, ...н шубуудай гарза-да орохо ябадал олошороо.

Арай гэжэ байhан хүдөө ажахыемнай энэ зундаа хүйтэн хюруу баhа нэрбэhэн гэшэ. Июнийн эхеэр үзэгдэhэн ехэ хүйтэрэлгэ 142,3 мянган гектарай гэхэ гү, али бүхы тарялангай 19,7 процентын ургасые хүлдэхөөhэн байна ха юм. Тиихэдээ 101,3 мянган гектарай ороohото ургамалнуудые hалгаhан банба. Энэмнай бүхы ороohото ургамалнуудай талмайн 25,3 процент болоно. Ямар ехэ хохидол ушаруулагдаа гэшэб? Харин оройдоол 20 мянган гектарта дахинаа тарилга хэгдэhэн байна гэжэ тоологдоно.

Республика доторнай тарялашанай ажахынууд олошоржо байнхай. Июлийн 1-дэ 100,3 мянган гектар тазар эзэлhэн 978 үмсын ажахы хүдэлжэ байгаа гэжэ мэдэсэгдэбэ. Колхоз, совхозууд ехэнхидээ хубилгагдабашье, 23 колхоз, 39 совхоз хуушаараа үлэhэн байна.

Капитальна барилгадашье үрэ дүнгүүд баhал доошолжо, эндэхи оршон байдал бүри муудажа байнхай. Илангаяа гэр байра, hуралсалай болон элүүрые хамгаалгын объектнүүдые барилга үлам бага болоно. Нютагай Советүүдэй талаар социальна нэгэшье барилга энэ зургаан hарын туршала ашаглалгада оруулагдаагүй.

Эдэ хоолой, эд бараанай үнэ сэнгүүдэй үшөөл дээшэлжэ байhан үшар, хүн зондо хэрэгтэй зүйлнүүдэй хомор бололго хадаа тэдэнэй ажаhуудалые бүришье хангалтагүй, муу болгоно. Июнь соо, май hарынхиhаа эд бараанай сэн 14 процентээр, харин эдеэ хоолойхи — 16 процентээр дээшэлээ гэжэ шэнжэлгэ харуулаа. Саарhан мүнгэнэй банкда үгы байhан дээрэhээ ажалшад салин хүлhөөз саг соонь абажа ядана. Эдэ бүгэдэ юу харуулнаб гэхэдэ, республика доторнай, бүхы оронойхидол адли, экономическа реформо урагшаа дабшанагүй, ашаг үрөөз харуулнагүй, тиигэжэ хүн зоной hуудал байдал бүришье тогтууригүй боложо, муудажа байна ха юм.

Түс асуудал удаан зүбшөhөнэй hүүлээр арадай ажахын hалбариннуудые тогтуурилгаар хүдэлүүлхэ, арад зоной ажабайдалай хэм хэмжээе доошолуулхагүй хэмжээнүүдые хараалhан тогтоол баталагдаба. Республикын элдэб зургаануудта тусхан даабаринууд үгтөо.

«Бүряад Республикадахи Гүрэнэй налогой инспекциин хүдэлмэри тухай» асуудалаар тэрэнэй ахамад инспектор С. Ц. Цыреторов тоосоhон байна. Недондо бин болгогдоhон гүрэнэй энэ эмхи хадаа налогууд болон бюджедтэ оруулагдаха бусад түлбэринүүд тухай хуули сахиха, доодо тээгээ байгаа өөhэдынгөө зургаануудые хүтэлбэрилхэ гол зорилготой юм. Мүнөө үедэ налогой инспекциинүүд бүридүүлэгдэнхэй, хахад хүдэлмэрилэгшэдынь байгша оной май-июнь hарануудта тусхай аттестаци гараад байнхай. Гэбэшье кадрнуудые шэлэн абалга удаарна, үшөө 170-аад хүдэлмэрилэгшэдые ажалда абаха хэрэгтэй.

Үнгэрhэн хахад жэлэй туршада арбаад мянганhаа дээшэ шалгалта хэгдэжэ. 154 миллион түхэригэй нэмэлтэ түлбэринүүд элирхэйлэгдэhэн байха юм. Шалгалтын үедэ элдэб эсын хуули буса ябуулгануд элирүүлэгдээ, түлбэри оруулагшадай харюусалга дээшэлүүлхэ хэмжээнүүд абтаа. Гэбэшье налогой инспекциинүүд бүхы налогуудые бюджедтэ оруулдаг болохынь тула гүйсэд хэмжээнүүдые абажа шаданагүй. Мүнөө 10 миллион тухай түхэриг үшөөл оруулагдаагүй байhан зандаа. Илангаяа газарай налог, гэр байра болон эд зөөринин налог hулаар суглуулагдана.

Районуудай захиргаанай гулваанар налогой инспекциинүүдэй hайнаар хүдэлхэ эрхэ байдал ханганагүй. Албанай байра, транспорт дуталдана. Ажаллагшадайнь зарим хубинь гэр байрагүй байха юм. Тоолон тодорхойлгын техникэ үргэнөөр хэрэглэдэнэгүй.

Налогой журам шангадхаха, абтаhан хүулинуудые наринаар сахиха талаар районуудай гулваанар, Советүүд ехэ юумэ хэхэ үүргэтэй гэжэ тэмдэглэгдээ. Hүүлдэнь тусхан тогтоол энэ асуудалаар баталагдан абтаhан байна.

Правительствын заседани дээрэ элүүрые амгаалгын министр В. В. Тармаев «РСФСР эй эрхэтэй элүүрые хамгаалгые стахованида оруулха тухай» Россин Федерацийн Хуулие Бүряад Республикада бэлүүлхэ талаар бэлэдхэлэй хүдэлэрнин ябаса тухай» тоосоо хэhэн байна. Энэ асуудал зүбшөн хэлсэлгын үедэ тад өндөр дурадхалнууд хэлэгдээ. Зариман бүхы юумэ хуушарнь үлөохэ, гансал бюджедээ хангадаг байха гэhэн hанамжа хэлэбэ. Тэдэнэй тоодо Ю. Н. Кравцов заводойнгоо байдалhаа үнэншэмэ бариханууд дурдаба. Харин нүгөөдүүлынь, ядаа-шадаашье hаа, шэнэ гурим нэбтэрүүлхэ, предприяти, колхоз, совхозууд өөhэдынгөө мүнгэ тусхай жасада оруулха ёhотой гэжэ буляалдаба.

Министрнүүдэй Совет түс асуудалаар дэлгэрэнгы тогтоол абаба. Тэрэн соо нэн түрүүн страховой медицинэ тухай үргэн ехэ ойлгуулалжын хүдэлмэри ябуулха, хүн зондоо тэрэнэй аша туhа тушаа хөөрэжэ үгэхэ ёhотой гэжэ заагдана. Элүүрые хамгаалха зургаануудай бүридэлые шэнэ эрхэ байдалай эрилтээр хубилгаха, шэнээр байгуулха тухай дурадхал найруулжа, августын 1 болотор оруулхыень түс министерствэдэ даалгагдаба. Медицинын уялгата страхований нэбтэрүүлхэ үргэн программа баталагдаа, бюджедэй мүнгэ зөөреэр хэгдэхэ медицинскэ туhаламжын хэмжээн, түхэлнүүд тодорхойлогдоhон байна. Ойлгодоогүй асуудалнууд эндэ үшөөл олон зандаа.

Заседани дээрэ мүн-...лэ «Байгал нуур шадарай байгаалинин нөөсэ баялигуудые аршалан хамгаалха ба гамтай зүбөөр хэрэглэхэ комплексно программые найруулан зохёолгын ябаса тухай» асуудал хаража үзэгдөө. Энээн тухай Бүряад Республикын Экологийн ба байгаалийн баялигуудые хэрэглэхэ талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын орлогшо В. Е. Гулгонов элидхэл хэбэ.

Энэ талаар Россин Федерацийн Президентын Указые бэлүүлгэ болгон, мүнөө үедэ тусхай комплексно программа бэлдэгдэжэ байнхай. Программын гол бодолнууд болон бүридэлнүүд мүнөө бэлдэгдэнхэй, зүбшөн хэлсэлгэдэ табинхай юм. Нимэ ехэ хүдэлмэри Россин албан зургаануудтай, хүршэ Эрхүүгэй, Шэтын областнуудтай зүбшэгдэнэ, суг хамта хүдэлэгдэнэ гэжэ. Гэбэшье манай республикын олохон министерствэнүүд, албан зургаануд мүнөө болотороо өөhэдынгөө hанамжануудые дүүрэн оруулаагүй байха юм. Тиимэhээ социально-экономическа хугжэлтын нэгэн нинтэ стратеги бүридүүлхэ ябадал удааруулагдажа байна гэжэ.

Түс асуудал зүбшэжэ, комплексно программа зохёолые түргэдхэхэ талаар хэмжээнүүдые хараалhан тогтоол правительство баталба. Программын гол бодолнууд болон бүридэл hайшаагдабашье, тусхай мэргэжэлтэдэ хабаадуулжа, үшөө дахи хаража үзэхэ гэжэ шидхэгдэ.

Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо А. М. Шеменко 1992 ондо хүдөө ажахын продукци гүрэнэй худалдан абаха хэлсээнүүдэй хэр үүргэгдэжэ байhан тухай эдеэсэл хээд, продукцийн бэлэдхэлэй сэнгүүдые тогтоохо, али алиндань гомдолгүй байхаар шидхэхэ гэжэ тон шухала гэжэ онсолон тэмдэглэбэ.

Түс заседание хүтэлбэрилэн үүлhан Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ А. В. Саганов зүбшэгдэн хэлсэгдэн асуудалнуудаар өөрынгө hанамжа, дурадхал тухай нэгэ бэшэ хэлэhэн, зүбшэл аабари үгэhэн байха юм.

ШЭНЭ УНИВЕРСИТЕТ НЭЭЛГЫН БАЯР ЁhОЛОЛ

Буряад арадай hүүлэй арбаад жэлэй туршада хүсэhэн эгээл ехэ хүсэлнүүдэй нэгэн гэхэдэ, өөрын университедтэй болохо гэhэн ушар бэлэй. Тэрэ хүсэлынь ороной тэнгэриин үргэмжөөр, дээдын засагай дэмжэлгээр бэелбэ гээшэ.

1992 оной нюлнин 15. Энэ үдэр манай арадай түүхэдэ, соёл болбосоролдо ехэ үдэр гү, али hайндэр гэжэ тэмдэглэгдэхэ болоно. Юуб гэхэдэ, hая нээгдэhэн университедhээ ерээдүй сагта эрдэм бэлиг түгэлдэр банзаровууд, цыбиковууд, жамцарановууд, барадиууд урган гаража, түрэл арадайнгаа аша туhада оюун бэлигэ зорюулха болоно бшуу.

Үдэрэй гурбан саг, Багшанарай-индустриальна техникумэй газаа хэдэн зуун хүн сугларанхай. Эдэнэр Новосибирскын университедэй Буряадай филиалые нээлгын баярта ерэгшэд гээшэ. Энэ митингдэ сугларагшадай дунда Буряад Республикын хүтэлбэрилэгшэд, эрдэмтэд, дээдэ болон тусхай дунда hургуулинуудай түлөөлэгшэд, hайндэрэйхеэр хубсалhан залуушуул, тэдэнэй түрэлхид харагдана.

Шэнэ университет нээлгын митингые Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев нээгээд, Россин дээдэ hургуулинуудай советэй түрүүлэгшын орлогшо С. А. Валуевта үгэ үгэбэ. Тэрэ шэнэ университедэй нээгдэhэнрнь, Буряад ороной хүн зонине, университедэй багшанарые, түрүүшын оюутадые амаршалаад, шадаха зэргээрээ туhа хүргэхэ байhанаа мэдүүлээ. Удаань Буряад Республикын Верховно Советэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов залуу үетэнине түрүүшын илалтаар амаршалаад, эрдэм hудар шудалжа, Эхэ орондоо туhатай хүнүүд болохыень үреэhэн байна.

Новосибирскын университедэй Буряадай филиалай директор Г. Н. Б. Дандарон үгэ хэлэбэ.

— Шэнэ университедтээ 150 оюутадые шэлэн абаба гээшэбди. Мүнөө үедэ багшанарые шэлэн абажа байнабди. Манай хүгжэхэ, далижаха хэрэгтэ гол университеднай туhалха юм. Зай, айлшад, шэнэ hургуулидмнай ороо харыт даа, — гээд байрай митингдэ сугларагшадые университедэйнгээ байшин руу урина.

Айлшадай фойе соо ороходоорнь, Буряад арадай «Магтаал» ансамбль, шэмээшэгүүдэй хоор солгёо хүхюун дуугаар, үреэлэй үгэнүүдээр, сагаан эдеэгээр, хадагаар, хиленмэ дабhаар үгтаба. hургуулинн hаhанай бишыхан үхибүүд хүндэтэ айлшадтаа баглаа сэсэгүүдые барюулаа.

Ивалгын дасанай лама Чой-Доржо Будаев маани уншан, хадаг барижа, шэнэ университедэй байшангые, арюудхаба. Мүн Улаан-Удын ород hымын санаартан Андрей гэгшэ шэнэ университедтэ бүхы hайн hайхание үреэгээ.

Удаань айлшад Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрта ошожо, шэнэ университедэй баярай түрүүшын суглаанда хабаадаа. Г-Н. Б. Дандарон университедэйнгээ шэглэлнүүд тухай, тэдэнэй урда табигдаhан зорилгонууд тухай суглараг шадта тодорхойгоор хөөрэбэ.

Шэнэ университедэй нээгдэhээрнь багшанар болон оюутадые Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов, Россин дээдэ hургуулинуудай советэй түрүүлэгшын орлогшо С. А. Валуев болон бусад амаршалба. Тиихэдээ тэдэнэр автономито байhан республикануудсоо hүүлшынхидэй нэгэн боложо, университедэй нээгдэhые тэмдэглээд, тус университедтэ зааха эрдэмтэ багшанарай элбэг байhые тэмдэглээ. Мүн университет нээхэ талаар Россин Президент Б. Н. Ельцинэй, Россин Эрдэм hуралсалай министерствын дэмжэлгэ тухай хэлэгдээ. Гадна hуралсалай номуудаар болон программануудаар, харуулан ойлгуулха хэрэгсэлнүүдээр шадал соогоо туhалха байhанаа мэдүүлбэ. Ерээдүйдэ Буряадай университедэй харинн гүрэнүүдэй дээдэ hургуулинуудтай холбоо барисаа тогтоохо тухай хөөрэлдөөн болоо.

Буряад Республикын Верховно Советэй комитедэй түрүүлэгшэ С. В. Калмыков үгэ хэлээ.

Удаань Новосибирскын университедэй проректор Н. А. Молетотов, Улаан-Удэ хотын захиргаанай гулваа В. К. Кукшинов, Буряадай Эрдэмэй түбэй президнумэй түрүүлэгшэ В. Ц. Найдаков гэгшэд үгэ хэлэбэ. Университедтэ hуралсалай түсэбүүдээр, байра байдалаар, номуудаар, лабораторн болон компьютернүүдээр туhалха байhанаа тэдэнэр мэдүүлээ. Мүн Буряад ороной дээдэ hургуулинуудай ректорнууд үгэ хэлэжэ, үнэтэ бэлэгүүдые барюулhан байна.

Усть-Ордагай автономито округой захиргаанай гулваагай орлогшо Э. И. Багадаева шэнэ университедтэ нютагайхидайнгаа зүгhөө 100 мянган түхэриг бэлэг барибаа. Ивалгын районой захиргаанай гулваа А. Н. Цымбалюк 220 мянган, нютагуул хоорондын барилгын биржын түрүүлэгшэ Е. Х. Ханхалаев 500 мянган, Буряад Республикын Эрдэм hуралсалай министерство 100 мянган, Элүүрые хамгаалгын министерство 50 мянган түхэриг шэнэ университедэй хугжэлтэдэ зорюулан бэлэг баряа.

Баярай суглаанай түгэсхэлдэ hайндэрэй концерт болобо.

Д. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Шэнэ университедэй түрүүшын оюутад. Новосибирскын университедэй Буряадай филиалай директор Г-Н. Б. Дандарон.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Хүдөө ажахын шэнжэлэл

БҮ ДОРОЙТУУЛАЯЛ

...д хүшөр хүндэхэ-...ка байhан энэ жэ-...хахадhаа ехэнхинь ...а. Үнгэрhэн зургаан ...республикымнай хү-...ахын гол hалбари — ...ан ямар үрэ дүнгүүд-...ба гэшэб? Ойрын ...ха, hүнэн болон мал ...бусад продуктнуудай ...хэ найдал бии гү? ...ихэ мяхатай, hүтэй ...убди гэжэ олон зон ...хол ёhотой.

...алаар Бүряад Рес-...ин Гүрэнэй статисти-...митедэй тоо мэдээе ...а, 1992 оной түрүү-...хад жэлэй дүнгүүд ...нэг лэ байба гэжэ ...ал хэхээр.

...ь, адууhа малай ...уугойе абаад үзэе. Үн-...жэлдэ энэ үедэ ажа-...ай бүхыдөө 360 мян-...ан үхэр, тэрэ тоодо ...инган үнэзд байгаа ...өө 317 мянганhаа ...үүтэй үхэр, тэрэ тоо-...а мянган үнэзд тоо-...а Хэжэнгын, Баргажа-...ын, Хойто-Байга-...ын районуудта үхэр-...тоо толгойе илангаяа ...роогдоо.

...шэлэ хонидой, гахай-...адуу моридой тоо ...ье үсөөн болоо. Тус-...ПУБЛИКЫН АЖАХЫНУУДТА ҮНЕЭДЬЭЭ ...ЬҮНЭЙ ХЭР hААГДАЖА БАЙhАН ТУХАЙ

1992 оной июлин 1-нэй мэдээн ...ай үнгэрhэн 6 hарын дүнгөөр

...ууд	Үнеэн бүриhөө hаагдаhан hүн (килограммаар)	
	1992 ондо	1991 ондо
...скын	1047	1198
...йкалнин	1029	1360
...-Шэбэрэй	925	1144
...н	892	1049
...тын	878	1164
	872	1213
...йн	871	985
...ын	842	1093
...татайн	835	1188
...ын	769	1104
...эй	760	875
...ионай	728	880
...рэй	712	909
...-Байгалай	767	1201
...ын	665	820
...тын	660	719
...ханай	579	967
...ханай	519	1000
...ын	506	789
	200	401
...лнка бүхыдөө	804	1038

...халбал, республикымнай баялиг гэжэ тоологдодог хонин hүрэг нёдондо энэ үедэ 1.554.651 байгаа hаа, мүнөө тэдэнь 1.299.861 болотороо үсөөрөө. Илангала Яруунын, Баргажанай, Хурамхаанай, Ахын, Хэжэнгын, Мүн Тарбагатайн, Загарайн районуудай ажахынууд хонидойнгоо тоо толгойе ехээр хорооhон байна.

Нэгэ үедэ бага зэргэ олошоруулагдажа эхилээд байhан адуун hүрэгэй тоошье баhал гансахан hүүлэй жэл соо эрид үсөөн болобо. Хэрбээ нёдондо энэ үедэ ажахынуудта 73.115 адуу морид байгаа hаа, мүнөө тэдэнь 67,9 мянгада арай гэжэ хүрэнэ.

Инмэ байдал юун дээрэhээ болооб гэхэдэ, үбhэ тэжээлэй дутамаг байhанhаа, байра байдалай, харуунанай муунhаа, олохон ушарта тэндэ хүдэлдэг хүнүүдэй, ажалдаа харюусалгагүйгөөр хандаhан дээрэhээ, журамай hуладаhанhаа үхэр, хонид, гахай, адуун олороо гарзалжа, энэ hалбарние нилээд ехээр нэрбэнэ, доройтуулна.

Байгша оной үнгэрhэн зургаан hарада республика соо 16.494 үхэр, 116.943 хонид, 2044 адуун, 11.957 гахай гарзалаа. Энэнь нёдондоной түс үеынхитэй сасуулхада, бүхы малай гарзалалга эрид олошороо. Жишээнь, Сэлэнгын, Хурамхаанай, Ахын, Яруунын, Зэдын, Мухар-Шэбэрэй, Тарбагатайн районуудта недондонойхиhоо 50-hаа 80 хүрэтэр процентээр олон үхэр гарзалhан байна. Хонин ажалдашье нимэрхүү байдал үзэгдэнэ. Ивалгын, Ахын районуудта хонидой гарзалалга 2,5—3 дахин олошороо. Олонхи ушарта тоо, баримтануд юрый шашаг үгэлүүдhээ үлүүгээр бодото байдалые элирүүлэн харуулдаг ха юм даа.

Энэ талаар хаража үзэхэдэ, республикын ажахынуудта адууhа малай нигэжэ саашадаа ехээр хороогдожо, олоор үхэл гарзада оруулагдажа, тугал, хурьгад, поршоонхонуудай үсөөноор абтажа байгаа hаа, гол hалбаринмай доройто доройтоhоор хэды болотороо муудаха юм, мэдэхын аргагүй. Теэд юунэйшье болоо hаа, буряад зон хэр үгhаа эрхилжэ байhан мал ажалаа дан хүлhөө бүтарынь доройтуулхагүй ёhотой гэжэ, эгин эдэжэ.

Редакцийн социально-экономическа таhаг

ИТАР-ТАСС hүүлэй мэдээсэл

ПАРЛАМЕНТЫН БА ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭДТЭЙ УУЛЗАЛГА

МОСКВА. Россин Президент Борис Ельцин Россин Верховно Советэй ба правительствын хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзаба.

Мүнхендэ «долоон ехэ гүрэнэй» гэшүүдтэй хэhэн хөөрэлдөөнэй дүнгүүд тухай Россин гүрэнэй толгойлогшо уулзалгада хабаадагшадта мэдээсэhэн. Россидахи реформонуудые үргэдхэхын тулада Баруунай гүрэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй үзүүлhэн туhаламжые яажа hайнхэр хэрэглэхэ тухай hанамжала хэлэhэн байгаа.

Хельсинкидэ болоhон СБСЕ-гэй зүблөөндэ Россин делегацийн хабаадаhан тухай хэлэхэдээ, урдань дэлхэйн олонхитэ хүнэй эрхэнүүдые эбдэнэ гэжэ СССР-ые шүүмжэлдэг байгаа hаа, шэнэ Росси эдэ эрхэнүүдые лаб хамгаалдаг болоо гэжэ юолоно гэд Борис Ельцин тэмдэглэбэ.

Орон дотёрхи политическэ hайдал туша хэлэхэ зуураа, реформонуудые амжалтатайнар үнгэргэхын тулада обществын бүхы түрүү хүсэнүдые элсүүлхэ хэрэгтэй гэжэ Президент тэмдэглэбэ. Трэшэлэн парламентын ба правительствын хоорондо бүрилгэ холбоо тогтоохо хэрэгтэй гэбэ.

Үлзалгын үедэ олонинтэдэмэдээсэл дамжуулдаг хэрэглэнүүд тухай асуудалда нилэн ехэ саг зорюулагдаа hэн. Засагай ямар нэгэн гансал үргаанай хиналта доро хэблые байгаха гэhэн харааа одол hанааемни зобоонно hкэ Президент хэлээ.

БАГА ХОТО ГОРОДУУДАЙ ХҮБООНОЙ СЪЕЗД

МОСКВА. Нивслэл хотодомнай Россин Бага хото городуудай холбооной съезд эхилэнхэй. Россин 100 мянга хүрэтэр хүн зонтой хото городуудтай Советүүдэй түрүүлэгшэнэр ба захиргаануудай гулваанар үулзалгада уригданхай. Бага хото городуудые хуулита ба социально-экономическа байдалай, тэдэнэ hэргээн хугжөөлгын суудалнууд съездын зүблөө зүйлдэ табигданхай. Россин нимэ хото городуудые гүрэнэй зүгhөө дэмжэхэ хэмжээнүүдтэй холбоотой асуудалхараха юм.

ШАНГА ХЭМЖЭЭНҮҮД АБТАНА

ХАБАРОВСК. Амар шадархи нютагуудай элшэ хүсэ хинаха талаар инспекторнууд шанга хэмжээнүүдые абадаг болонхой. Электрын элшэ хүсэ үгэхээ болихо предприятинуудай списогтэ тэдэнэр үдэр бүри шэнэ предприятинуудые нэмэжэ бэшэнэ. Элшэ хүсэнэй хүдэлмэрилэгшэдые ойлгохоор, юуб гэбэл, элшэ хүсэ хэрэглэгшэд дээндэ 1 миллиард 300 миллионhоо дээшэ түхэригэй эн шэритэй болонхой. Нүhэ худалдажа абаха, хэрэгтэй түхеэрэлгэнүүдые hэлгэ, hалбариин ашаг үрэтэй дэлмэри дэмжэхэ хэрэгтэ ингэн зөөри дуталдана. Пышленна предприятинуда айхабтар ехэ процентынмэдээгдэхээр урьhаламжа үгэнэ.

Уншагты, танилсгты!

2-дохи нюурта

М. Парфенов: «Ажаhуудалыень доройтуулхагүй».

А. Дроботенко: «Захилшаднай олошорхо аабза».

В. Жигжитов: «Хүндэхэн эрхэ байдалда».

Дабасамбуев: «Хамтын хүсөөр».

3 дахи нюурта.

Д. Халзанбаев: «Эхэ байгаалидаа энхэрэн...ндая!

4-дэхи нюур

С. Цыбенов: «Обоо ...лаяа тахинабди».

С. Базарова «Хуурайн аршаанай магта».

Т. Ламбаев: «Түрэхэhөө заяа hайтай».

Дэлхэйн hоной дээжэhээ.

Дэлгүүр: социальна хамгаалалта

АЖАҺУУДАЛЫЕНЬ ДОРОЙТУУЛХАГҮЙ

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай «Теплоприбор» завод орёо эрхэ байдалда ажаллажа байна. Гэбэшье байгша оной эхинһээ бүри хүндэ хүшэр байдалда ороо. Ушарынь гэхэдэ, материально-техническэ нөөсэнүүдээр хэрэгтэй хэмжээнэй хахадтань хүрэтэр хангагдаа ха юм. Тиин коллективэй хахадынь түлөөнэгүйгөөр амаралтада гаргагдаа, мүн хүдэлмэриин газарнууд хороогдоо. Иигэжэ нилээд олон зоной һуудал байдал доройтолгодо оробо бшуу. Эгээл энэ үедэ завод тэдэнэрэй социальна байдалые хамгаалха эрид шиидхэбэринүүдые абаха ёһотой. Эдэ шиидхэбэринүүдэй эгээн шухалань гэхэдэ, саашадаа түүхэй эд, материалнуудые оложо, амаралтада байһан хүнүүдые бусаажа, ажалаар хангалга болоно.

Заводой профсоюзай конференци боложо, байгша оной хамтын хэлсээе баталан абаабди. Анханайхида орходоо, олон зон сугларжа, үйлэдбэриин хэмжээе тогтууритай болгохо, хүдэлмэришэдэй социальна ажабайдалые хамгаалха талаар бүтэмжэтэй дурадхалнуудые оруулаа. Ажахын найдамтай харилсаа холбоо ороной предприятинуудтай тогтоожо, түүхэй эд, материалнуудые абаха, үйлэдбэрилһэн продукцияа андалдажа, материальна нөөсэнүүдые олохо зрилтэ хүдэлмэришэд табина. Энэ тон зуб зрилтэ. Юуб гэхэдэ, үрэ бүтээсэтэйгөөр хүдэлжэ, олзо оршо ехээр абабал, тэдэнэрэй социальна байдал хамгаалгаха банна ха юм. Заводой хүтэлбэрилэгшэд, хангалгын албан ороной предприятинуудаар ябажа, хэрэгтэй материалнуудые бэдэрнэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Тиин эсөсэй эсэстэ энэ асуудал зүбөөр шиидхэгдэхэ гэжэ найдамаар.

Һүүлэй хэдэн жэлэй туршада үнэ сэнгүүдэй дээшэлүүлэгдэжэ, үргэн хэрэглэмжын эд бараанай, эдеэ хоолой зүйлнүүдэй наймаанда хомор болоходо, хямда сэнтэй эдэ бүгэдөөр хангаха хэрэг гараа һэн. Заводой директорэй социальна асуудалай талаар орлогшын тушаал, коммерческэ бюро байгуулагдаһан юм. Тэдэнэртэй суг профком коллективэй социальна байдал хамгаалха хэмжээнүүдые бэелүүлжэ эхилһэн гээшэ. Гэбэшье байгша оной январьһаа сэнгүүдэй һула табигдахада, энэ хүдэлмэриеэ улам эрүүтэйгээр ябуулжа эхилээбди. Хамтын хэлсээн соо социальна хамгаалалтын талаар бүхэли бүлэг оруулагдаа. Тэрээн соо хараалагдаһан зорилгонуудые сүм дүүргэхэ ёһотойбди.

Манай хүдэлмэришэдэй хүдөөгэй зонтой адли хамһабариин ажахыгүй һэн тула тэдэнэрэй ажаһуудалые хамгаалхаар нэн түрүүн салин хүлһыень дээшэлүүлхэ хэрэгтэй. Байгша оной январиин 1-нэй байдалаар хүдэлмэришэдэй һарын дунда зэргын салин 1600 түхэриг болодог һэн. Сэнгүүдэй һула табигдахада салингыень дээшэлүүлэгдэбди. Мүнөө түгэс мэргэжэлтэй хүдэлмэришэд 5—6 мянган түхэриг абана. Гэбэшье саг соогоо салингынь түлэгдэнэгүй. Саашадаа предприятиин мүнгэн һангай байдалай һайжаруулагдахада салин дээшэлүүлэгдэжэ байха гээд хэлсээн соо хараалагдаа.

Хүдэлмэришэдэй һуудал байдалые һайжаруулхын тула ясли-сад, амаралтын база, байрын гэрнүүдые болон социально-соёлой бусад объектнүүдые баридаг байһан гээшэ. Харин мүнөө хамаг юумэнэй хэр үнэтэй болобошье, барилга үргэлжэлүүлхэ гэжэ шиидээбди. 160 бүлын байха байрын гэрэй барилга жэлэй эхиндэ зогсоогдоо һэн. Тэрэниие дүүргэхын тула сметээр хараалагдаһан хуушан сэнгһээ гадуур үшөө 30 миллион түхэриг хэрэгтэй болоо. Иимэ мүнгэн олдожо, штукатур-шэрдэгшэд, сантехнигүүд, электригүүд хүдэлжэ эхилээ. Тус гэрэй ашаглалгада оруулагдахада, энэ мүнгэ бусааха зорилготойгоор 20 квартира аукцион дээрэ хүдалдагдаха юм. Иигэжэ гэр байрын ээлжэндэ байгшад бүри олошорхо болобо. Теэд яахаб, барилга дүүргэхэ хэрэгтэй бшуу. 102-дохи квартада 80 айлай байха гэрэй барилга тэрэл шалтагаанаар зогсоогдоо бэлэй. Эндэ барилгашад хүдэлжэ эхилбэшье, ашаглалгада тушаалгын болзор хойшолуулагдаба.

Манай завод хамһабариин ажахытай байһан юм. Агроконсорциумай байгуулагдахада, тэрэнэй бүридэлдэ ороо һэмди. Тиигэжэ ажахыда тодхогдоһон зарим түхеэрэлгэнүүдые, тугалнуудые дамжуулан үгөө бэлэйбди. Томо мал үүсэлжэ, мяханиинь хүдэлмэришэдтэ худалдагдаа, столоводо үгтөө һэн. Агроконсорциумтай баталһан хэлсээнэй үндэһөөр, тэрэ үйлэдбэрилһэн продукциингаа зарим хубие манда үгэхэ ёһотой байгаа. Түрүүшээр энэ гуримаа яһала баримталан хүдэлөө. Харин һүүлэй үедэ тэдэнэр продукци үгэхэ хэлсээгээ хазагайруулжа эхилээ. Агроконсорциумай хэлсээнэй гурим баримталангүй байгаа һаа, тэрэнэй бүридэлдэ байдаг предприятинууд гараха аргатай. Мүнөө хамһабариин ажахы һэргээхэ гэжэ шиидээбди. Үйлэдбэрилһэн продукциин зарим хуби Монгол эльгээжэ, холимол тэжээл абаха болообди. Заводой дэргэдэ байһан столовыш манай мэдэлдэ үгтэхэдэ, эдеэ хоолоор хангаха хэрэг гараа. Директорэй орлогшо, коммерческэ бюро эдэ асуудалнуудые шиидхэнэ. Столоводо хоол барилһанай түлөө хүдэлмэрилэгшэд мүнгэ түлэдэггүй юм. Иимэ түлөөһэгүй болгохоор апрелиин 1 болотор нэгэ хүндэ тоолоходо, 200 түхэриг завод гаргашалаа. Харин апрель һарада энэ мүнгэн дээрэнь үшөө 150 түхэриг нэмэхэ гээд хамтын хэлсээн соо хараалагдаа. Гэбэшье саашадаа предприятиин ашаг олзогүйгөөр хүдэлбэл, энэ мүнгэнэй хэмжээн бага болгогдохо гэд конференци дээрэ шиидээбди. Хэр хүшэр байдалда оробошье, бэеын элүүртэ муугаар нүлөөлдэг үйлэдбэриэй гальваническа, шүдхалгын цехүүдэй хүдэлмэришэд, хабсаралгын цехэй шэрдэгшэд түлөөһэгүйгөөр хоол бариха юм. 2-дохи РТО магазинаа манай мэдэлдэ үгөө. Заводто гаргагдадаг үргэн хэрэглэмжын эд бараанһаа гадна эдеэ хоолой зүйлнүүдые олоко наймаалдаг юм.

Хамаг юумэнэй үнэтэй болоходо, профилактори, курортнуудта ошожо, бэеэ эмшэлүүлхэ, сад-яслиин, гэр байрын, түлөнэй түлөө түлэхэнь хүндэ болоно. Жэшээнь, нэгэ кубометр түлеэн 500 түхэриг, курорт ошохо путевко 4—5 мянган түхэриг болоо ха юм. Тиимэһээ завод хүдэлмэришэдтөө элдэб хүгэлэлтэ хэнэ, тэдхэмжэ, материальна туһаламжа үзүүлнэ. Ганса эхэ хүнүүд, олон үхибүүдтэй айлнуудые үүгэдэйнгээ саадта ябаһанай түлөө хүнгэлэлтэ абана. Бусад хүнүүд үхибүүдэйнгэ түлөө һарадаа 150 түхэриг түлэнэ. Хүндэ үйлэдбридэ ажалладаг хүнүүд курорт, профилакториинуудта амаха ёһотой. «Бурятмебель» нэгэдэлтэй хэлсээ баталһанай Чоор тэдэнэрэй профилакторидо жэл бүри 10 хүн арганлуулна. 24 хонгт соо амаржа, арганлуулһанай түлөө нэгэ хүн 150 түхэриг түлэнэ. Бэшэ ехэнхи хубиень завод өөр дээрээ даажа абадаг юм. Котокель нуур шадархи амаралтын байшанда һарын туршада амарһанай түлөө 800 түхэриг түлэхэ ёһотой. Теэд манай хүдэлмэришэд 140 түхэриг түлэдэг бшуу. Курорт ошохо путевкын үнэ сэнгэй 30 процентыень хүнүүд түлэнэ.

Профсоюзай мүнгэнэй жасаһаа материальна туһаламжа үзүүлнэбди. Теэд үгтэдэг 300—500 түхэриг бага гэжэ тоолонобди. Мүнгэн һангай жасые тогтууритай байлгахын тулэ профкомдо ажалладаг хүнүүд үсөөрүүлэгдэжэ эхилээ. Энэ саг зуурын ябадал. Байдалай тогтууритай болоходо, тэдэнэр һөөргөө бусаха юм.

Мүнөө ажалай, дайнай ветерануудта тон хүндэ болоо. Заводой ветерануудай совет бидэнтэй суг социальна туһаламжын хэмжээнүүдые бэелүүлнэ. Ажаһуудалай прибориуудые, хубсаһа хунар, эдеэ хоолой зүйлнүүдые абаха хэрэгтэнь туһалнабди. Гэмтэһэн, үлбэр бэетэй хүнүүдтэ инвалидна колясканууде абажа, тээмэндэ хубаажа үгөөбди. Жэл бүри Илалтын үдэр бултыень сугдуулжа, сайлалга хэжэ, бэлэгүүдые барюулдагбди.

Эдеэ хоолой зүйлнүүдэй үнэтэй болоходо, дачын газар абаха дуратайшуул эрид олошороо. Саад ургуулагшадай 2 нэгэдэд бии. Мүнөө Сотниково шадар 200 участок таһалагдажа үгтөө. Теэд мэдүүлгэ баригшадай тоо энээнһээ олон юм. Тиимэһээ Бусад предприятинуудтай хэлсэжэ, тэдэнэрэй эрилтые ханахые оролдонобди. Бидэнэрэй шефтээ абаһан Үдын совхоз али болохо туһа хүргэнэ. Жэшээнь, хартаабха тариха газар таһалжа үтэнэ, эдеэ хоолой зүйлнүүдые хямда сэнгээр хүдэлдана.

М. ПАРФЕНОВ,
«Теплоприбор» заводой профкомой түрүүлэгшэ.

Дэлгүүр: үмсэлэлгэ

асуудалнууд

«ЗАХИЛШАДН ОЛОШОРХО АА

Гүрэн түрымнай хажуу тээһээ туһаламжа мүнгөөр хангахаяа болиходонь, хүн зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангадаг предприятинууд олоороо үмсэлэгдэжэ эхилээ һэн. Манайшье комбинат гээгдээгүй, үмсэлэгдөө. Уламжалан хүдэлмэришэдэймнай ажалдаа хандаса ташха ондоо болонхой. «Хэнэй эдихэ хэрэгэй мяхан» гэхэ бэшэ, юумэ хүүмэдээ гамтай, хямгатайгаар хандажа эхилээ. Гэхэтэй хамта хүдэлмэриймнай амжалта бүгэдэ зоной ажабайдалай хэмжээнһээ дулдыдадаг гээшэ.

Үдэр хоногой ошохо тума гүрэн түрэ доторнай хамаг юумэнэй үнэтэй боложо, мүнгэнэй шадалай бууража байһан ушар предприятиин гол һудалые дайрангүй гараагүй.

Гадар хубсаһа оюулхадаа —6 дахин, үнэеэ заһуулхадаа, хүнгэн хубсаһа оюулхадаа—3 дахин, гутал заһуулхадаа 3-һаа 5 хүрэтэр дахин захилшаднай ехэ мүнгэ түлэнэ. Теэд манай өөһэдын дураар табиһан сэн бэшэ, харин байһан сагай эрхээр лэ нимэ байдалда орогдоо гээшэ.

Һанаагаа зобохо эгээл амин шухала юумэмнай гэхэдэ, захилшадые хангалга болоно. Юумэнэй сэнгэй хямда байхада, захилшаднай олон байдаг гэжэ бодото байдалнай харуулаа. Тэдэнэй оройдоо ерэхээ болишоо һаань, манай комбинадай байһанайшье хэрэгынь үгы ха юм. Захилшаднай эрид үсөөрөө гэд нэмэжэ хэлэлтэй.

Ушар тиимэһээ манай ажабайдалай хүнгэн байха үндэһэн үгы. Урдань предприятиингаа гэр байрые харуулһанай түлөө 459 түхэриг түлэдэг байһан һаамиай, үнгэрэгшэ һарада 7800 түхэриг түлэхэ гэһэн саарһан ерээ. 7—8 мянга гээшэмнай нилээд хүлһээ гаргахадажа олохо мүнгэн бэшэ гү?

Үшөө нэгэ бэрхэшээл гэхэдэ, зогсолтын аажам сагай байхада, 1984 ондо, комбинадаймнай байшан олон дутуу, дундануудтай ашаглалгада тушаагдаһан гээшэ һэн. Тэрэ гэһээр мүнөө болотор жэл бүхэндэ өөһэдынгөө гараар заһабари хэжэ, «наһыень» утадхадаг гээшэбди. Мүнөө капитальна заһабарилга хэхэ сагынь тулажа ерэнхэй.

Гэбэшье иимэ ехэ заһабарилга хэхэ мүнгэмнайшье түһэршэг болонхой ааб даа. Үмсэлэлгэ нэй банкһаа риг гушан гөөр абаһан тээхэ юумэн рииень ехээр абажа лагаа гээшэ, ланаб.

Мүнөө банкнууд урьһаламжа байна гүбэ жарай дуу удаа ургаһан боложо байн болон бага дай бултада хэрэгтэй мүнгэниинь хэб даа.

Өөһэдынгө нуудые хара хилшадай ох манда үлүү хаанаһаа оро болоходо, оюулха дура гадар хубс ажалгүй ш юм байна. гэр бүлэтэй, хэрэгтэй х

«Һайн х даа бэлдэдэг Теэд юумэн дахин нэмж байхала. ур шалаашье хүрэхээ бо юм.

Дээрэһээ хүлеэгээд л раад ябажа хүн үнгэрэг нимэ байдал жэ мэдэгүй хэлэрэ, б ябаһан оа

Жэшээлхэ жэлэй дүрэ тимнай 24 олзотой гар хахад мүнгэ лин болгожо али хожом дагалхамнай лективнай х һаламжа хүн гэжэ үшөө о гынь шэлэ яахаб. Арһа үзэхэдөөл, үн һураха зон дуугаа хожо лиһон байха

Анханһаа тайгаар хүдэ мидарха арг

А. Д Онохойн х һуудалд хангада

Загарайн

Госкомстат мэдээсэнэ

ХЭН ХЭДЫ САЛИНТАЙБ?

Байгша оной май һарада манай республикада дүнда зэргын салин гурбан мянган шахуу түхэриг түхэриг хүрөө. Үнгэрһэн жэлэй энэ үеэ сасуулхада, тэрэ долоо дахин нөөө гэхэ гү, али 2686,9 түхэриг түрөө. Хэнэй дунда зэргын салин дэгүүр байһан зандааб? Транспортын хүдэлмэрилэгшэд 4346 түхэриг, баригашад 4034 түхэриг, урьһаламжын блон гүрэнэй страхованнин хүдэлмэрилэгшэд 1246 түхэриг абана.

Хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй салин доогуур зандаа. Колхозуудай гэшгүүн 1135 түхэриг, совхозуудан хүдэлмэрилэгшэд 1275 түхэриг абана. Арадай һуралсалай, соёлой, эрдэмэй эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй салин бага байна. Тэдэнэй һарын дунда зэргын салин 1500—2000 түхэриг болоно.

Кооператорнууд, үмсын предприятиуудай хүдэлмэрилэгшэд май һарада дунда зэргэр 2793 түхэриг салинтай байба.

Банкда мүнгэнэй үгы байһан ушарһаа республикын предприяти болон эмхи зургааануудай хүдэлмэрилэгшэдэй салин саг болзор соогоо үгтэнэгүй.

В. САНЖИЕВА,
республикын Госкомстадай ажалай болон салингай таһагые даагша.

Хонин ажалнай хэр хүгжөөгдэнэб?

ХАМТЫН ХҮСӨӨР

Һүүлшын ооостойхоя дэрэй турша соо Ушарбайн нютагта хоёр ехэ ушар болбо. Захиран-зонхилолгын үеэгта һаань, эдэ үйлэ хэрүүд округой бүхы «эбэртэ. Үлтэ» ноёдые хүлгүүлшье байгаа. Харин энэ удаандэ үнгэргэгдэнэн хэмжээ дуулганууде эдэнэр мэдшьегүй үнгэржэ болоо ха Гэбэшье Ушарбанда боһон энэ үйлэ хэрэг ноёдо үгыһөө нэгэтэшье хохидогүй.

Түрүүшын үйлэ хэгтэнь Шэтын областиин ура хараха хониной үүлтэрайжаруулха бүхы мэргэлтэд хабаадаһан байха юм. Эдэнэрэй тоодо малай үүр һайжаруулха үйлэдбэри «Читинское» нэгэдэлэ дарга Иван Волков, ЗабНИИОМСын директор Алей Кузовлев түрүүтэй бэг зоотехнигүүд, тинхэдэ Забайкалиин нарин ноохот үлтэрэй хонидые үсхэбэриг ажахынуудай хүтэлбилгэшэд, мэргэжэлтэд ороо. Эндэ сугларһан шэг зорилгонь яһала тодорой байгаа, бүхэли үдэрөөр шахуу Ушарбайн үүлтэ хонин һүрэгые шэнжэ харанан байна. Тус ажал дүнгүүдынень богонихоноор бүридхэбэл, арбан хоёр элдэб наһанай хонидой отара бүхэниие шэнжэлэн тодорхойлходоо, эрдэмтэд, мэргэжэлтэд энэ фирмын үсхэбэрилдэг хонидые бэе махабадааралшье, түхэл янзааралшье, ноохоной-гоо шанараршье Забайкалиин нарин ноохото үүлтэрэй тон таарама һайн шэнжэ шанарыень бэедээ шэнгээжэ абаһан гэжэ тобшолол нэгэн дуугаар хэбэ.

Хоёрдохи үйлэ хэрэгынь бүри гүнзэгы удха шанартай байгаа. Юуб гэхэдэ, урдань Бүхэсоюзна байһан (мүнөө алинайнь бэ?) яагаа хээгээшье һаа, мал шэнжэлхэ дэлхэй дээрэхи тон ехэ түбүүдэй нэгэн болохо Хонин болон ямаан ажалые шэнжэлдэг институдай директор хүдөө ажахын эрдэмэй доктор нүхэр Мороз түрүүтэй хонидые үсхэбэрилхэ талаар орон доторoо суутай Ставрополиин хизаарай эрдэмтэд эндэ ерэһэн байха юм. Эдэнэр баһал Ушарбай нютагай хонидто тон дээдын сэгнэлтэ үгэжэ, ажахын зоотехник-селекционер Бадмажаб Цыбиковэй габьяаень онсолон тэмдэглэбэ. «Энэмнай ямар ехэ гайхалтай габьяа болоно гээшэб» гэлдэн эрдэмтэдэй гайхалдахыень би өөрынгөө нюдөөр хараа һэм. Үнэхөөрөөшье, мнин юрын лэ, эгээлэй колхоз баннһан аад, нимэ һайн шанартай. Үүлтэрэйнгээ талаар дээдын шэнжэнүүдые түгэслэһэн хонин һүрэгые үдхэжэ байхадань, гайхахааршье байжа болоо. Энээндэнь холоһоо ерэһэн айлшад зүб сэгнэлтэ үгэбэ ха юм.

Ушарбайн хонид үнэн дээрээ өөрын онсо шэнжэтэй мал юм. Заримашуул минии тайлбариие тон юрын гэжэ һанажа болохо, нүгөөдүүлынь тон орёо тээшэнь абаашажашье магадгүй. Юуб гэхэдэ, хэдэн арбаад жэлэй туршада Ушарбайда нютагай хонин ажал эрхилэлгэдэ тон юрэ бусын аад, хоморой байдал тохёолдоһон байна. Энэмнай хадаа эрдэмтэдэй, мэргэжэлтэдэй, юрын хонишодой хоорондо эбтэй эетэйгээр ажаллажа гараһан үрэ дүнгүүдынь эгээл мүнөөдэр элитээр харагдажа байна бшуу. Энэ талаар туйлалтын гол габьяань гэбэл, эсэгэ хүбүүн Базар-Сада болон Бадмажаб Цыбиковуудһээ эхи үндэһэтэй гэхэдэ, арсашагүй. Ленинэй орденто, «Россин Федерацийн габьяата зоотехник» гэһэн үндэр нэрэ зэргэтэй Базар-Сада Цыбиковэй ба тэрэнэй нүхэдэй эхилһэн тэрэ үеын хэрэгые һүүлэй арбаад гаран жэлэй хугасаа соо Бадмажаб хубүүниинь абьяастайгаар үргэлжэлүүлжэ ябана. Эсэгэтэеэ суг хамта хүдэлһэн нүхэдыень Бадмажаб өөрөө дэмжэхэһээ гадна баһал тэдэнэртэеэ нэгэн һанамжатайгаар ажаллажа захалһан байна.

Ушарбайн ямаршье хонишонтой хаанашье уулзахадатнай, ганса өөрынгөө отарын ажал хэрэг тухай бэшэ, мүн ажахынгаа хонин һүрэгэй хүгжэлтые дуратайгаар хөөрэжэ үгэхэл, мүнөөдэрэйнгөө зорилгонууд, дүтүү дунданууд дээрэ тогтожо хэлэхэл даа. Эдэнэрнай үйлэдбэриин бодото эзэдынь болоходоо, иимэ байхал ёһоороо байна бэшэ юм гү?

Б. ДАБАСАМБУЕВ,
«Толон» газетын редакциин таһагые даагша.
Агын Буряадай автономито округ.

Кабанскын район соо үмэр харгын селенгинск станци эгээл ымонь болоно. Энэ 2-дохи классай станцда харюусалгата хоёр дежурнануудые Ольга Иннокентьевна Кобылкина, Вера Александровна Ермолева гэгшэд зэжэлээд хоёр халаанда хүдэлнэ. Оператор Татьяна Ситникова баһал харюусалгата ажал бүтэдэг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: түмэр харгын харюусалгата дежурна О. И. Кобылкина.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Зунай бэлшээриие зүбөөр хэрэглэе!

ДАХИНАА ҺЭРГЭЭГДЭБЭ

«Мир» колхозой түб һуурин дээрэ наяад оной эхеэр баригдаһан һу haалиин фермын малан байранууд тиихэдэ ганса район соогоо бэшэ, мүн Агын Буряадай автономито округ дотороо үльгэр жэшээтэ комплекс боложо суурхаа һэн. Үнеэдэй, тугалнуудай байха энэ сагай эрилтэдэ таарама типовой һайн байранууд, үнеэдые оньһон аргаар һааха, байра доторхи наг шэбхэ арилгаха, мал ундалуулха түхеэрэлгэнүүд, һаалишадай суглараад амарха таһалганууд, бэеэ угааха душ, бусад хэрэгтэй хэрэгсэлнүүдые эндэ тоололтой аал? Эгээл тэрэ үедэ залуушье, зоригжолтойшье бэрхэ һаалишад хүдэлхэдөө, ажал хэрэгтээ амжалтануудые туйладагшье байгаа юм һаабэа. Эдэмнай тиихэдэ наяад оной эжеэр болоһон хэрэг...

Юундэ мүнөө үнгэрһэн, арбаад жэлэй саада тээхи саг хэлэхэ, дурдаха болонобибди? Энэ һүнэй комплекс һүүлэй жэлнүүдтэ урданайнгаа алдар солые алдажа эхилһэн байгаа. Комплексын бүхы байһан һаалиин мал бултандаа шахуу аймшаттай, айдхатай үбшэн—туберкулездо дайрагдажа, хуу һалгаагдаа, үгы болгогдоо бэлэй. Иимэ байдалда ороһон фермын ажал хэрэгтэнь колхозой хүтэлбэрилэгшэд саашадаа анхаралаашье хандуулхаһаа байха, юрэдөө тоохоёошье болёо бшуу. Эндэһээ һу haалинь эрид доошолоо, комплексын байдалынь хүнүүдэй нюдэн дээрэ уруугаа орожо захалаа.

Нёдондо жэлэй эсэс багаар энэ колхоз шэнэдхэн хубилгагдажа, тэрэнэй бааза дээрэнь таряашадай ажахынуудай Сахюуртын эблэлэй байгуулагдахадань, агроном мэргэжэлтэй Баир Гомбожаповай хүтэлбэрилһэн Добын таряашанай ажахыда һүнэй комплексынь даалгагдажа үгтэһэн байна. Байгша оной эхинһээ хойшо тиимэшье ехэ сагай үнгэрөөдүй байхада, Сахюуртын һүнэй комплексын байдалынь дахинаа һэргээгдэжэ захалба. Наһаараа залуушье һаа, ажалдаа дүй дүршэлтэй болоһон һаалишад Дугарма Жаргалова, Цыцыгма Дондокринчинова, Дарима Дашиева, Бажигма Жигмитова, Цыцык Перовская, Людмила О-Чен-Син болон бусадай хүсэл оролдолгоор эндэ һүүлэй үедэ һу haалинь хараа байса дээшэлжэ эхилбэ. Ехэ хэмжээнэй һүн тухай мүнөө хэлэхэнь үшөө эртэшэг юм бээ. Зүгөөр ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримда ороһон комплексын һаалишад урданайнгаа алдар солые дахинаа һөөргэнь тэхэрюулхэ дүүрэн арга боломжотой болонхой.

Иигээд һүнэй комплексын малшад энэ недели соо зуһаландаа нүүжэ, Удагантын шэмэтэй ногоондо үнеэдээ гаргахадаа, сагаан эдеэгээ салгидуулхань лабтай.

Д. ДОНДОКОВ.
Агын районой Сахюурта һуурин.

...ХЭ БАЙГААЛИДАА ЭНХЭРЭН ХАНДАЯ!

...ахеор Дээдэрэл байгаалиин ...нибуудэй ресс...лёт боложо үнүүдэ манай эхэ ...шахардуу байна. Ой модон...но, тэрээнһээнь ...горход хатана...уд уһа багатай ...н газар, уһан ...он бүсад зүйл...лагдана. Тиихэ...нуудта ажами...д хосорон на...м.

...лөөл, бүмбэр...нишье буланда ...шахардуу бай...ихой. Араалай ...н далайнууд ...ээ. Чернобыль ...жаһууха арга...үн манай Бу...абаад харабал, ...н гэжэ хэлэ...

...байгал арюухан ...гнөө болотор бу...Баргажанай, ...ануудаар тооһо ...кэ, эліһэн добо...бадаг болонхой, ...нуур сөөрэмүүд ...ыалтай.

...гай тодхориуу...байгаалияа хам...хүүд шадаха зэр...г. Тэдэнэр «но...нуудые», «сан...ануудые» эмхид...ой тайгые га...хамгаалха хү...лна, модо тари...дые, гол горхо...шоройһоо арил...лиин лесниче...нэ.

...хамгаалдаг эдир...убликанска сле...эр үхибүүдые ...публикын эрдэм ...инистрэй орлог...наева. Бүхэрэс...ликанска хамгаалха бүл...ликанска совет...тыын орлогто...инов гэгшэд ха...ршалаад, слёдой ...мүрысөөнүүдтэ ...ахысиь үряалба. ...эн үхибүүд гур...оложо мүрысөө, ...конкурсдо һу...г ороноо хэр мэ...а харуулба. Тии...биологёор, бо...меэр, физикээр, ...эн эрдэм мэ...хэрэглэжэ, жю...тэ харюунуудые ...шүүл оршон той...али тухай, ой мо...н тухай, ан ами...ыһан тухай һонир...хоорэнэ, Улаан-...26-дахи һургуу...а Щапова, Кабан...ной Селенгинскын ...уулин Лена Ипа...үүрэй дунда һур...аша Белоногова, ...ной Оронгын ...Наташа Рябова ...д бэе бэеэ һэлгэн, ...ан асуудалнуудыг...на.

Тиихэдээ тэдэнэр нютагайнгаа байдалһаа жэшээ абан харуулна. Селенгинск болон Каменск тосхонуудай предприятинуудай Байгал далайе бузарлажа байһан тухай хөөрэнэ, байгаали хамгаалха талаар түрэл һургуулидань хэгдэжэ байһан хүдэлмэри дурдан харуулна. Жэшээнь, Захааминай районой Баянголой дунда һургуулида оршон тойронхи байгаали хамгаалха хэрэг һайнаар табигданхай.

Тэдэнэр һургуулияа тойруулан, ой модо таридаг, шубуу шонхорнуудые хамгаалдаг, аяншалгын зүргэнүүдые татадаг, шоргоолжоной бутануудые хорёолдог, эмдэ ородог ургамалнуудые суглуулдаг, байгаали хамгаалгада зорюулагдаһан «сахилгаан мэдээнүүдые», плакадуудые гаргадаг байха юм.

Мүн Прибайкалиин районой Туркагай дунда һургуулида эмэ талаар схэ хүдэлмэри ябуулагдана. Тус һургуулиин биологиин багша М. Ф. Четвертная үхибүүдые байгаалида дуратайгаар һургадаг. Тэрэнэй хүтэлбэри доро һургуулиин үхибүүд хорин жэлэй саада тээ байгаалиин музей эмхидхэһэн байна. Тэдэнэр һургуули шадараа эмдэ ородог ургамалнуудые таридаг. Гадна үхибүүд дайнай ветераннуудта зорюулһан аллейдээ модо һуулгадаг, Байгал далайн эрьеые нобшо ноохойһоо сэбэрлэдэг, байгаали хамгаалха зорилготойгоор экспедиции болон экскурсиинуудые үнгэргэдэг. Түрхын һургуулида «ногоон» болон «сэнхир» патрульнууд хүдэлдэг байха юм. Тэдэнэр ой модые түймэрһөө хамгаална, экологическа зүргэнүүдые эмхидхэнэ.

Экологическа конкурсын дүнгөөр ахамад классуудай үхибүүдэй дунда М. Щапова, Л. Игнатьева, М. Перевалова гэгшэд. 7—8-дахи классуудай дунда Ж. Мазуров, Ж. Пыжикова, С. Бурдуковская гэгшэд түрүүлэн гараба.

«Ногоон патрульнуудай» конкурсын жюрие Д. Ванзаровай нэрэмжэтэ Буряадай багшанарай институдай доцент И. П. Быков ударидаһан байна:

— Үхибүүд байгаали хамгаалгын теориин асуудалнуудые һайнаар мэдэнэ. Тэрэнээ хэрэг дээрээ хэрэглэхэнь лэ үлөө. Теэд энэ хэрэг бэлэн бэшэ байха. Һурагшад бүхы хүсэ шадалаа элсүүлэн ородохо ёһотой. Конкурсдо хабаадагшад ой модо һайнаар мэдэнэ, ой соо зүг шэгээ зүбөөр тодорхойлио. Тэдэнэр ой соо бэеэ ямараар абажа ябахаб, яажа зүбөөр түүдэг табихаб, ой модоной наһа, үндэрыень, бүдүүн, нариниень яажа тодорхойлхоб, модо болон һөөгүүдые яажа тарихаб, ой соохи болон жэмэстэ модонуудай илгаануу гэхэ мэтэн асуудалнуудта бүхы дээрээ зүб харюу үгөө.

Энэ конкурсдо республикын район бүхэнһөө ерэһэн хори гаран үхибүүд хабаадаа. Тэдэнэр өөһэд өөһэдынгөө районуудта илажа гараһан байна. Энэ слёдто хабаадаһан һурагшад манай республикын ой модоной ажахын хүдэлмэрилэгшэдэн ерээдүйн халаан болоно ха юм. Ушар юуб гэхэдэ, тэдэнэр эдир наһанһаа хойшо эхэ-газараа яажа хамгаалхаб гэжэ тон һайнаар мэдэнэ бшуу.

Ивалгын районой эрдэм һуралсалай таһагай инспектор М. Г. Цыдыповатай тус райондо байгаали хамгаалха асуудалай ямараар шиндхэгдэжэ байһан тухай хөөрэлдэнэбди.

— Манай районой бүхы һургуулинуудта экологическа «зүргэнүүд» эмхидхэгдэнхэй. Бидэ тэндээ байгаалиин үзэгдэлнүүдые шэнжэлнэбди, ой модо таринабди. Һургуули бүхэндэ байгаали хамгаалгын бүлгэмүүд хүдэлдэг. Жэшээнь, Ивалгын дунда һургуулиин байгаали хамгаалгын бүлгэмые Буряад Республикын һургуулиин габьяата багша Д. Я. Чиркина хүтэлбэрилдэг. Тингэжэ тэдэнэр «Ивалгын районой Улаан дэбтэр» зохёогоо, боро тохорюунай заказник эмхидхээ. Тус һургуулиин үхибүүд байгаалида зорюулагдаһан КВН-үүдые үнгэргэдэг, Халюута, Ивалга горхонуудые сэбэрлэдэг, һургуулиин лесничествын хүдэлмэридэ хабаададаг байна. Гадна Гильбэрын һургуулиин үхибүүд Кокоринско заказнигта хүдэлнэ, Хөөлэнтиитэ нуурай эрье шадарые бог шоройһоонь сэбэрлэнэ, мүн һургуулиин лесничествын хоёр отряд ой модо түймэрһөө хамгаалха хүдэлмэри ябуулна. Энэ һургуулиин биологиин багша Л. П. Бардуева үхибүүдэй хүдэлмэрине ударидана.

«Ногоон патрульнуудай» конкурсдо түрүү һуриннууые Андрей Алексеев, Сергежа Петров, Наташа Удовиченко гэгшэд ээлэбэ.

«Сэнхир патрульнуудай» конкурсдо республикын арбаад районуудай түлөөлэгшэд хабаадаба. Тэдэнэр нуур сөөрэмүүдые, гол горхонуудые хамгаалха хэрэгтэ шадаха зэргээрээ өөһэдынгөө хубиһа оруулдаг.

Уһа нуурнуудые бузарлалга, загаһанай үгы болохо, үсөөрхэ ябадалай хойшодонгууд тухай. Байгал далайе сэбэрлэхэ тухай, манай республикын нуур сөөрэмүүдтэ, гол горхонуудта ажамидардаг загаһа жаравхай тухай тон зүб харюунуудые үгэһэн Прибайкалиин районой Таня Щадрина. Улаан-Удын 3-дахи интернат һургуулиин Герман Галсанов, Ивалгын районой Аня Тучинова гэгшэд «Сэнхир патрульнуудай» конкурсдо түрүү һуриннуудые ээлэбэ. Долоодохи классай басаган Аня ерээдүйдэ биологиин багша болохо дуратаи юм. Ушар юуб гэхэдэ, тэрэнэй хүгшэн эжынь, эжынь биологиин багшанар юм.

Бүхы гурбан конкурсын хамтын дүнгөөр Улаан-Удэ хотын һурагшад илажа гараба, Прибайкалиин болон Кабанскын районуудай командануд удаадахи нуурнуудта гараһан байна. Гадна Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй, Тарбагатайн районуудай түлөөлэгшэд яһала һайн дүнгүүдые харуулаа.

Манай республика дотор биологиин эрхим багшанар олон. Тэдэнэй заримыень тоолобол, Тарбагатайн районой Заводской һургуулиин Г. М. Туктарова, Улаан-Удын 26-дахи һургуулиин А. Н. Денисова, хотын 3-дахи интернат һургуулиин Л. И. Малишевская. Түнхэнэй районой Зүүн-Мориной дунда һургуулиин З. М. Шведова, Ивалгын дунда һургуулиин Д. Я. Чиркина ба бүсад болоно.

Зоной түрэл байгаалидаа хайша хэрэгээр хандаһанай хойшолон боложо, сагай улаан ерид хубилна. Элдэб үнгэтэй кислотно бороонууд орожо эхилэнхэй, озоново нүхэнүүд бии болонхой, бүхы дэлхэй дээрэ дулааржа, парниково үзэгдэлнүүд үзэгдэнэ. Мүн дайн дажаһаа, гэнтын ашуулһаа боложо, айхабтар ехэ экологическа ашуулнууд болоно.

Эндэ жэшээ болгон, Персидскэ тохойдо айхабтар ехэ нефтиин адхарһые, Чернобылиин атомна станциин тэһэрһые дурдая. Гадна жэл бүхэндэ амитадай ба ургамалай аймагай энэ дэлхэйн нюруу дээрэһээ үндэһөөрөө үгы боложо гү, али үсөөржэ. «Улаан дэбтэртэ» оруулагдажа байнысиь хоёр нюдөөрөө харанабди. Эдэ бүхы муу муухай үзэгдэлнүүдэй тохёолдожо байһанда бултанаймнай гэмэ биил даа.

Бүмбэрсөө дэлхэйгээ бүгэдөөрнь «Улаан дэбтэртэ» оруулаагүй дээрээ, булта гарта һабартаараа оролдожо, ой модоёо, уһа голоо, уула хадала хамгаалан бодоёл! Тиихын тула хүн бүхэн модо һөөгүүдые, сэсэг намар тарижа, уһа голоо, аршаан булагуудаа сэбэрлэжэ байял!

Республиканска слёдэй түгэсхэлдэ байгаали хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмтэд һурагшадаар үүлдэжэ, хөөрөлдөөнүүдые хэһэн, лекциинүүдые уншаһан байна.

Энэ слёдые үнгэргэхэдэ тула Байгаали хамгаалха бүлгэмэй республиканска совет, «Бурятпромохота», «Госкомэкология», «Байкалрыбвод», Ой модоной ажахын министерство гэхэ мэтын эмхи зургаанууд мүнгөөр туһалжа, спонсориууд болоһон байха юм.

Д. ХАЛЗАНБАЕВ.

МҮНӨӨ һурагшадай зунай амаралта түлэг дундаа. Варимаишнь лагерьнуудта соггон хүхюунээр амарна, нүгөөдүүл аяншалгануудта гарана, турбадахинь ажахынуудта хүдэлжэ, эхэ эсэгэнэртээ туһалжа, ажалай дүй дүршөлтэй, дадал шадабариитай болоно.

Зэдын аймагай Боргоной дунда һургуулиин юһэдахи класс дүүргэһэн Жаргал Базаров Октябриин 60 жэлэй юйн нэрэмжэтэ колхозой ахалагша хонишон П. С. Жигмытовэй отарада ажаллажа байна. Эдир хүбүүн түрүүшынгээ жэл хүдэлнэ бэшэ. Һуралсалай жэлэй дүүрэмсээр, жэл бүхэндэ тэрэ түрэлхидтөө гү, али үшөө хэн нэгэндэ ошожо, хүдэлдэг юм. Энэ жэлдэ ахалагша хонишон П. С. Жигмытовэй туһалагшаар ажаллахадаа, хони адуулха, нооһо хайшалха гэхэ мэтэ харюусалгатай ажалда эдэбхитэйгээр хүдэлжэ, аха нүхэртөө сэгнэшэгүй туһа хүргэнэ.

— Жаргал хони малда ехэ дуратай хүбүүн юм. Тиимэһээ тэрэ эдеэлсэ һайтай газараар хони малаа адуулжа таргалуулхые оролдоно. Маанадта нимэл туһалагшад хэрэгтэй. Тиимэһээ хүнэй үгөөр ябадаг, ажалдаа үнэн зүрхэнһөө хандадаг хүбүүхэн һургуулияа дүүргээд, саашадаа зооветёрниарна мэргэжэл шэлэхэ аабза гэжэ найданабди, — гээд ахалагша хонишон хөөрэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ахалагша хонишоной туһалагша Жаргал Базаров.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Публицистикэ

НЮДӨӨРӨӨ ХАРАЖА, ЗҮРХӨӨРӨӨ ШАГНАБАЛ...

НЮДӨӨРӨӨ хаража, зүрхөөрөө шагнаад үзэбэлтнай, халуухан мэдэрэлдэтнай хабатаан Яруунда торсолдожо болохо...

Һонирхоо һаатнай, холоуу... даа, шэнэһэнэй өөрто, мүшэтэ огторгонһоо наагуур мүнгэтэшэһэн Нисэнгэ эбхэлеэ хүр дороһоо бултаижа болохо. Зүрхөөрөө шагнаад үзэбэлтнай, зүггүй ирагуухан абяаг гараха. Үндэр ехэ үбэл үгүүлнэ гээшэ гү? Үгы даа. «Дуран гээшэ гайхал юм даа» гэһэн абяан һургуули тээһээ гараха.

Хүндэтэ багшанар, хүндэтэ багша Халхаров һурагшадтаяа тусгаар хошоол үнгэргэнэ. Багшанарайшье, һурагшадайшье зүгһоо тон һонирхолтой, энээн тухай дэлгэрэнгыгээр хэлсээгүй асуудалнууд гаража, арсалдааншье болоно, аятай энеэдэншье гарана. Үндэр үгэнүүдшье хэлэгдэнэ. Зохёолшодой, поэдүүдэйшье үгэнүүд дуулагдана. Тиимэ байнгүй яахаб! Үнэхөөр болбосон хүн болохын түлөө ухааан мэдэрэлэй хэмжүүр нилээн дээгүүр байха ушартай бээ.

Ухааннаа гадна уладай зүрхэ шагнаха халуун мэдэрэл заатагүй байхань шухала. Нүхэр Халхаровай хоёр очерк «Буряад үнэндэ» уншаад байхадаа, һургуулинуудаа нюдөөрөө хаража, зүрхөөрөө шагнаха сагнай тулажа ерээ гэжэ һаналтай.

Шэнэ үе сагай шэнэ хүнүүдые бэлдэхэ үүргэ анха түрүүн һургуулинуудай урда байна. Иимэ шухала эрилтэнүүдые харюулхын түлөө, хэнэйшье мэдэһээр, багша болбосоролойнгоо талаар түгэс зуураа, зааха заабарияа үндэр дээрэ табихаһаа гадна, үхибүүдээ эхэ, эсэгэн нюдөөр хаража, эхэ, эсэгэн зүрхөөр зүрхэнүүдыень шагнажа, халуун сэдьхэлтэй хүнүүдые бэлдэн гаргаха гэдэг шухалын шухала асуудал бүрин түгэс шиндхэгдэжэ болоно.

Эдэ бүгэдэ бүгэдөөрөө һургуулинуудай хүүгүүн дээрэ хүндэхэн ашаагаар бэсыеш дарежа байхадань, найтайб? Хүл табиха болохогүй. Зүгөөр дээдын зургааннуудаар үндэр столнуудай саагуур һуугшадаараа энэ асуудал ерид сэхэ шиидхэхэ шухала. Тиигээгүйдөө тэдэнэй урда байһан хэдэн телефонуудааршье ярилдаан туһа болохогүй.

Харин урда урдаһаа хараалсажа, зүрхэ зүрхөөрөө мэдэжэн ярилсабал, яһалахан дүн гаража магад, «Халуун эдеэн тогоон соо, хамтын һэдэл олон соогоо» гээд лэ, булта оролдоёл даа, нүхэд. Харин Даши-Нима Халхарович энэ тон ехэ удха шанартай үүсхэлээ бүорхиг лэ. Энэ арюун хэрэгтэ ганса арсахагүй аабза. Нимэ дээдын хэрэг үүсхэл тухай хэлэжэ байха үедэ Александр Блок шэхэндэм шэнхинэхэдэл гэнэ:

Оо, заха үзүүргүй хабар,
Заха үзүүргүй хүсэл
һанал!
Танижа байнаб,
Ажабайдал, шамайс!
Талархан абанаб, үзүүр
дээрэ хурганай!

Ажабайдалнай гэхэ гү, наһанайнгаа эхиндэ нара хаража ябаһан. Залуушуулда энэ мэтын дүнэдын болнитэй бүх хэлэдэг юм ааб гэһэн асуудал һонирхол байхаараал байха байна. Эдэнэй үүсхэ наһанай нэлдэн боложо үгэхэ жэшээтэй. Ажабайдал гэшэмнай өөрөө ябаха аргагүй сэсэн мэргэн багша ха юм даа. Үгыень дуулаагүй һаа, халтад гээл һаа, шэхэсэ мүрюулаад байхаш.

Дуран... Энэмнай богонихоншье һаа, «богдо» үгэ ха юм. Эхэ орондоо дуран, эхэ эсэгэдээ **дуран**, аха, дүүдээ **дуран**, үелэн ябаһан нүхэдтөө **дуран**. Энэ бол, Нисэнгын һургуулиин классуудта нэмэл хэшээлнүүд үнгэргэгдэжэ, хүнэй хуби заяанай «пэлдэн» тухай схэ хэлсээн болобо, мүн лэ зорюулһан уран үгэнүүдые хэрэглэн, үндэр дээрэ үнгэрһэниинь нята нюдэндэ харагдажа, халуун зүрхэндэ халдажа байна гэжэ хэлэбэл, зүбшэнүү байха бээ.

Үнэхөөрөөл, дуран хадаа хүнэй нангин амисхаал болоһон, хүниие хүн болголсоһон, тон нарин нягтаар абажа ябаха Дара-эхэмнай гэжэ хэлэбэл, дурамнай улам гэрэлтэхэ жэшээтэй. Тиимэһээ энээн тухай арад зоноймнай заншал гуримууд алтан дэбтэртэ өөрынгөө «хуули» баримталан орожол байдаг.

Хүндэтэ нүхэд, нисэнгынхид, бүгэдэ яруунынхид, хэрбээ хэблэлыень бэе дээрээ даажа абабалтнай, бэшэлгыень миниишье бэшэхэдэ болохо байгаа. Тингээд нэгэ түрэдэ, заатагүй Яруунада энэ бүтээлээ табяад үзэбэл, үүсхэһэн хэрэгэй дүн харагдаха байгаа.

Энэ хэлсэжэ байгшадамнай хамаатай нэгэ зураг-байдал тухай хэлэхэдэ иимэ: би арба хүрөөгүй ябахадаа, баабайгаа зонхилжо, басаганай ехэ һүниин түүдэгэй нааданда ошоод, үглөөдэрынь тэрэл басагаяа хүргэлсэһэмни, бүхы түрын тэндэ хэгдэһэн гуримууд мүнөөшье хүрэтэрөө зосоом эли тодоор үлэшэһэн байдаг.

Хүн түрэлтэнэй гэхэ гү, нэгэ яһанай зоной үндэр ехэ ниитын заншалнууд тэдэнэй байдалай шэмэглэл болохоһоо гадна, хүнэй хүн бололго, хүнэй хүгжэлтэдэ хэды ехэ удха шанартай байнаб? Нигэжэл яһатан бүхэн өөрын һайхан ёһо гурим, заншалтай байдаг ха юм даа. Хэрбээ эдэ мэтэнүүд үгы болошоёол...

«Хэн хэнэй гээшэбши?» — гэхэдэ, харюусажа шадахагүй жэшээтэй... Тиихэдээ энэмнай юун болоноб даа? Газарай габаһаа гараһан габла гү, али үндэһээ отолуулаад үхэжэ байһан үлир жэмэсэй модон гү... Үгы даа. Хүн бүхэн хэн хэнэй гээшэбши гэхэдэ, харюусажа шадаха харюутай ябадаг. Мүн энээниешье мартажа болохогүй.

Харин мүнөө жаа ябаад, басага хүргэлсэһэн тухайгаа хэлэхэ зуураа гайхалаа баранаб. Нээрээшье, гайхалтай! Тэрэ байдал хуу нюдэндэм үсэгэлдэр шэнги харагдажа байдаг. Басагаяа холош хүргөөгүйл даа, тэрэл нютаг соогоо. Түрынхид моридой шанга ябадалаар бууха газартаа хүрэжэ ерээд: «Хүрьгэн хүбүүн, мори аба!» — гэжэ хоншёо шанга абяанай гарахада, шэнэ гэрһээ һагсагар хоёр хүбүүн гаража ерээд, һамганиинь боложо байһан, уруугаа харашаһан залуухан басаганай морин-ехэ удха шанартай, саарһан дээрэ орхихоёо, хайрлахаар байдаг.

Хэдэн жэлэй үнгэрһэн хойно ямар нэгэ дуу шэнэ үеын хүнүүдэй дуулалдажа байбал, тэрэ дуумнай баһал хүн шэнги амисхаал абаһан жэшээтэй болоно ха юм. Заабол хуушанай аялгада оруулха гэжэ оролдонгүй, шэныншье аялгаар дуулахада яанаб, хамаагүй, болохол байна. Минии нүхэр Ц. Б. Цыдендамбаев экспедицеэр 1958 ондо Монгол ошожо, арбаад блокнот дээрэ Монголой буряадые сүм ябажа, һонирхолтой материал асарһан юм. Эдэнэйнь эндэ байхадань, мүнөөнэй нюдөөр харахада, ехэл һонирхолтой байна.

Хэды ехэ үнэ сэнгүй материал суглуулаад, энээнээ хүсэд болбосоруулангүй ябашаха гэжэ. Хүнэй наһан нимэл даа. Далан наһа хүрэтэрөө, гурбан жэлэй турша соошье һаань, тон ехэ шэнжэлэлгэ хэжэ болохо байгаа бшуу.

Мүн Дунда Азиар ябаа һоо буухадань, мориной жолоо абажа, дары мордоодхихо зуураа, ёһо заншалараа хотон хорёогоо гурба удаа тойрохо ушартай байба...

Харин энэ үедэ басагаяа хүргэлсэжэ ерэһэн хоёр залуухан бэреэд шэнэ гэртэ орожо, хойморто тэрэнээ һуулган сасуу, гэззгыень хоёр тээшэнь хахалжа, туйба зүүлгэжэ эхилбэ... Хэдыш дуратайгаар нүхэртэ гаража байгаашье һаань, **басаган нэрээ** бусалтагүйгөөр орхибоб гэжэ һанахадаа, зосоонь нэгэ ехэ бүлхин амиень хаахадал гэжэ, нэгэ ехээр һанаа алдаад, бүтүү тиишээ һүгшажа һууба.

Зосоо доһолонгүй байхаар бэшэ, түрын гэхэ гү, али наһанай хүби заяанай шиидхэгдэжэ байхада, тусгаар хараалагдаһан заншалнууд ехэл удха шанартай болоно бшуу. Ажабайдалай гэхэ гү, али наһанай «алхасанууд» хуул бодолтойгоор табигдаһан байна ха юм. Удаа дараа гурбан залуухан бэреэд шэнэ гэрһээ гаража, дундань ябагша. Бүри наһхан түйба зүүһэн бэреэхэй эхэ, эсэгэдээ мүргэхэ гэжэ хоёр гэрэй хоорондохи улаахан субасаар гансаараа таһаран ошохо зуураа, эсэгын гэр хүрэтэр гурба удаа мүргэжэ ёһолоод, хадам эсэгындээ орохо гэжэ хэрэлсы өөдэ алхалхадань, урдань хоёр талын мундуу, мундуу хүбүүд үүдэ буляалдажа байба...

Ойро зуура тас-няс гэлдээн болоод лэ хүрьгэн талынхинь үүдээ абажа, шэнэ бэриеэ эсэгындэнь оруулба. Залуухан бэри оро ороһоор лэ, бурханда мүргөөд, галлаа мүргэһэнэй удаа баруун жабдан дээрэ һууһан үреэлшэдэ мүргэбэ.

Үреэлшэ бэриин мүргэһэнэй удаа үреэлээ хэлэбэ. Хэлэхэ бүхэндөө урдаа табаг дээрэ байһан, тусгаар бэлдэгдэһэн, монсогорхонууд өөхэнһөө абаад, залуухан бэриие тудалуулан шэдэхэдэнь, бэриин араар нэбшэгэрээр зогсожо байһан залуу хүбүүд «Үреэл болтогой!» гэжэ хашхаралдаха зуураа, тэрэ шэдэһэн өөхыень саб шүүрэн абана...

Үреэлшын үреэлээ хэлэжэ дууһаһанай удаа бэри хоймороор, пеэшэнэй араар һууһан эхэ, эсэгэдээ мүргэнэ... Иимэ тангариг гаража байхадаа, бэриин зүрхэ сэдьхэлэй тэнсүүри ямар байлтайб даа? Һанаха бодолоо бүгэдыень һанаһан лэ байха. Шэнэ гэр бүлын һуури табилганда энэ бүгэдэ гурим заншалнууд тон ехэ хазагайршагүй, наһанайнь һургаал болоно гэбэл, буруу байхагүй.

Хүндэтэ үхибүүд! Бидэ хүгжэлтөөрөө хэды урда ябаашье һаа, хуушанай түрын заншалнуудые хараад үзэхэдэ, мүнөөнэй түрынхидэ орходоо хэды шэнээн һургаал абажа, гэр бүлын байдал үнэхөөр бата бүхөөр, зүбөөр табихаар байнаб — энэ асуудалаар дундын хэлсээ, арсалдаа хөбэлтнай, ерээдүйн гэр бүлэ бололгондо нүлөө үгэхэнь дамжаггүй.

Түрын бүхы гурим заншал тухай хэлэхэдэ болоо һаа, бүхэли ном бололтой. Минии мэдэхын Лодон Линховоин. Галдан Лепхобоев гэгшэдэй хэблэгдэжэ гараһан номууд тон һонирхолтой байһан байха. Харин олдохоёо болиһон байжа болоо. Би танай һонирхолдо түрын гол түлэбыень дүрдаба ха юмбиб даа. Тинбэшье гол түлэб хуушан түрын зураг байдал бага сага элирнэ ха.

Хүндэтэ үхибүүд, хуушанай дуу, таабари, онтохонуудые яһалашье суглуулаат. «Буряад үнэмнай» саг үргэлжэ гаргажал байдаг. Энэ зүйл һуурияа бүхөөр эээлэнхэй. Минии һанахада, эдэ дуунуудаа **аялгатай** һаань, аялгаарнь, аялгагүй һаань, аялга зохёогоод дуулахада яанаб? Зарим дуунииньь тон һааб даа. **Асарһан хэды шэнээн картотекэнь хэрэглэгдээгүй байна гээшэб?** Жэшээнь, **инаг** гэжэ үгэмнай «ынак» гээд киргиз, казах үгэ болоно. Залуухан эхэнэрнүүдэй, **басагадай** бэе бэедээ хандадаг үгэ байна.

Харин **хэшэгтэ** гэжэ үгэмнай «кешигту» гэжэ киргизээр **жаргалтай** гэһэн үгэ байна. Эдэ бүгэдые юундэ хэлэнэбши гэхэдэ, мэдэсэ ехэтэй болохо гэбэл, хамагые хуу мэдэхэ ябахада, үлүү болохогүй ха юм. Таанадай дунда ерээдүйн эрдэмтэд байжа магад, эртээнһээ бэеэ бэлдэхэдэ яанаб?

Зай, мүнөө Монголдо һуурижаһан буряадуудаймнай дуунууд өөрынь һонирхолтой байна. Шэлдэй-Занги тухай дуун бии. (эдэ дуунуудые 1958 ондо 27 наһатай буряад багша Шагдарын Дэжидмаһаа бэшэжэ абаһан байна).

ГҮНЗЭГЫ СЭЭЛТЭЙ ОНОН

Гүнзэгы сээлтэй Онон
Гүйхэя булаг эхитэй дээ.
Гүрэндэ тогтоһон
хуулимнай
Гүйсэд арадшалһан
үндэнэтэй дээ.
Аралтай сээлтэй Ономнай
Аршаан булаг эхитэй дээ.
Арадтаа тогтоһон
хуулимнай
Аргашгүй арадшалһан
үндэнэтэй дээ.

* * *

Мордоһоор ялатараа
соёбобши?
Морим тарган гэбэ
гээшэгши?
Можоёо ялатараа
туланабши?
Монсогор хулһан гэбэ
гээшэгши?
Табиһаар ялатараа
соёнобши?
Тарган моритойб гэбэ
гээшэгши?
Ташаагаа ялатараа
туланабши?
Ташуурни хулһан гэбэ
гээшэгши?

ЯАНА ГЭЭШЭБ?

Хүлэг хөөрдүү моринойнь
Хүлынь дохолходоо яана
гээшэб?
Хүдэлмэри ажал
болоходо,
Хүзүүгээ маажахадаа
яана гээшэб?
Бараан хээрэ адуунһаа
Бороёо һургахаяа
яана гээшэб?
Басагад, бэреэдээ
үймүүлэнхаар,
Бэшэгээр һурахаяа
яана гээшэб?
Һалан задагай ябажархёод,
Һамганһаа һалахадаа,
яана гээшэб?
Һанажал бодохо
юумэгүйл аад,
Халаглан һуухадаа,
яана гээшэб?

ТААБАРИНУУД

1. Алтынь абаад, абдарынь хаяа.
(Сэмгэн).
2. Гүймэл шэрээ, суумал бурхан.
(Моритой хүн).
3. Абын хуу махаа эдихэдээ, гуяа альгададаг.
(Тугалай эхээ хүхэхэ).
4. Үргэгүй тэмээн үбсэ барана. (Түймэр).
5. Хониной толгой булаатай, хоосон шанага гозойгоотой.
(Түмэсэ).
6. Сэнгэлиг дээгүүр шэмээгүй нүүдэл.
(Утаан).
7. Шамһаа жаахон хүүгэд шамай үргөөд бодхооно.
(Дүрөө).
8. Гэрэй араар гэдэн-годон.
(Гэзэгэ).

Үхибүүд, холоһоо ерэһэн арадай уран үгэнүүдые хараад үзэхэдэтнай, хаанаһааш хүрэхэдэ, өө-мөөгүй байна бээзэ? Алинниньшье хадаа бэлигтэйл зохёолнууд байна ха юм даа. Теэд эдэ зохёолнуудай авторай эли байхагүйнь ехэ шаналмаар, гэбэшье арад байбал, бэлигтэй байха. Харин манай уялга хадаа арадайнгаа бэлиг улам шанартай болгохын түлөө — арадайнгаа хүмүүжэл дээдэ зэргэ тээшэ үргэжэл, үргэжэл байха гээшэ анха түрүүшын зорилго болоно.

Залуу үеэн үүсхэл гаргаха, тэрэнээ бэелүүлхэ арга боломжотой байха ёһотой. Зүгөөр бүхы хэмжээнүүдээ олоороо хамтаржа, хэрэг дээрэ бэелүүлхэ шухала. Ухаан бодол, ураг тархи соогоо болбосорхоһоо гадна, зүрхэ сэдьхэлэй дэмжэлгэгүй байбал, баһал нэгэ дохолон шэнги байха бшуу даа. Үхибүүд эндэ хэлэгдэһэн тухай һайса бодожо үзөөд, бэе дээрээ тудалуулан абаха саг ерээ бэшэ гү?..

Гэхэтэй хамта нэгэ юумэн тухай хэлээд, нүгөөдыень хэлэнгүй орхижо бололгүй бэзэ. Залуушуулай дундын инагай харилсаан баһал өөрын һайхантай, өөрын заншалтай байбалнь баталан мэдэбэл, ушар ехэ. Азиин уласуудай заншал Европын заншалда орходоо үлүү һайханаар табигдаһан байдаг.

Мэдээ гээд лэ, һажааха болобол, өөһэдымнай, буряадуудаймнай хүмүүжэл ябан үгы болошожо магад. Арба-хорин жэл соо буруу табисуурһаа боложо, буряад хэлэмнай уһа мүрэнэй ганда шэргэлгээр шэргэжэ, мүнөө хэмжээ абажа байһамнай һаин. Гэбэшье тэрэмнай үшөөл мүн шандаа хүрэхэ үдыл байна. Зарим уран зохёолшоднай газетын хэлээр роман, повестьнуудаа бэшэдэг болоходоо... энэ ямар гээшэб!

Хүдөө газаагүй, холо городгүй хуу булта «тула» гэдэг болоод байнабди. Үндэһэн хэлэнэймнай үндэһэниинь «нарин» боложол, боложол байна. Литература шүүмжэлэгшэднай энээн тухай уһа балганхайнууд. Хэлэнэй энэ асуудал юрын асуудал бэшэ, ерид сэхэ хэмжээ абахаар болонхой. Жэшээд үзэхэдэ, Монголоймнай буряадуудай хэлэн ямарш нүлөөдэ орогүй хуушаараа, зангараараа үлэһэниинь эндэ үгтэһэн дуунууд. таабаринууд дээрэһээ эли харагдаад байна ха юм.

Гэбэшье баһал ехээрш бэшэ һаа, оршон тойроноингоо нүлөөдэ орохо зүйлнүүд харагдана бээзэ? Хэлэ бэшэгэй эрдэмтэдтэ сасуулжа үзэмөөр үни удаанай дараһан зүйлнүүдээ үгэхөөр эдэ хэлэнүүдэй нюусануудые хадагалаад лэ һуунхайнууд. Минии нүхэр Цэбэг Бобоевич: «Хэзээ Дотор Монголой буряадуудта (Шэнэхээн, Хүлэн-Буйр) ошохо саг болохо гээшэб» гэдэг һэн. Үсөөхэн лэ жэлээр үрдижэ, һаналдаа хүрэнгүй ябашоо ха юм даа...

Дэлхэйн бүхы гүрэнүүдэй шахуу монгол эрдэмтэдэй (Америкэ, Япон, Хитад, Болгар, Венгри, Польшо,Франци, Чехословаки) хуушан монголоор амаршалһан открытканууд манайда байдаг. Энэ ушар дээрэһээ омогорхолшье байдаг лэ даа. Тиихэдэ манай эрдэмтэдэй хохидол, алдуу эндэ хэлэлтэгүй мэдэгдэнэ бээзэ.

Ю. Н. Рерих — Н. К. Рерихэй бага хүбүүн — баһал суутай монголовед байһан ха юм даа. Манай иишэ хэдэн удаа ябаа. Буряад эдеэ хоолоороо хүндэлһэн байнаб. Харахадашье, хөөрэлдэхэдэшье тон үндэр хүмүүжэлтэй гэжэ эли харагдаад байгша һэн даа. Хүнэй урда бээ табиха гэхэ гү, али аяг маягынь тусгаар. Хэлэһэн үгэнь хуу бодолыень оложо дуугарһан шэнги, тоб-яб гэмэхэн. Миинэд гэхэ, энеэн татаханьшье хуу хэмжүүртэй. Хамаагүй нялдаганахагүй, тиигээшье һаа, анхарал татаад лэ байха.

Манайда ерэхэдээ, — нэгэ ороходоо, монголоор амаршалаад, дуу гараад орохо, нүгөө ороходоо, ородоор яряад орохо. Буряадаар дуугаржа һурахаб, юрэнхыдөө, уншана, оршуулнаб гээ һэн. Эдэ бүгэдые юундэ хэлэнэбши гэхэдэ, танай дундаһаа заабол хэлэ бэшэгэй эрдэмтэн гарахал ёһотой. Эдэмнай эртээнһээ холуур, гүнзэгыгөөр шудалалгаяа эхилбэл, ехэл һайн бэлэй. Гомбожаб Цыбиковэй хэблэгдэн гараһан номуудые уншаха юм ааб даа. Уншаха, үзэхэ юумэнүүд олон лэ байха даа.

Зай, хүндэтэ үхибүүд, багшанар, мүнөөнэймнай уулзалга энээгээр дүүрэг даа. Нэгэ хэды саг үнгэрһэн хойно заатагүй хэлсэхэ асуудалай гарабал, хэлсэнэ бээзби. Би танай мэдэлдэ байхаб гэжэ мэдүүлнэб. Хүндэ хэрэгтэй юумые дамжуулан үгэхэ гэдэг үреэлшын үреэлтэйш адли боложо болоно.

Таанадтаа һуралсалай дүн эрхимээр дүүргэх

Үндэһэн заншалаа һэргээе!

ОБОО УУЛАЯА ТАХИНАБДИ

Июнь манай Бүргэ нютагта обоо тахилгын һара гэжэ нэрлэхэдэшье хамаагүй. Энэ һарын түрүүшын хахадта Бүргын Байса-Хангайн хоёр обоо, зүүн хадын Үхибүүдэй обоо, баруун талынь Бата-Сагаан, Уһан-Хамнаан олон обоонууд, Хасууртайн Баян-Сагаан болон бэшэшье олон обоонууд тахигдаһан байна. Июнийн 24-нөөр Уһан-Хамнаан Номто-Нугын Улаан-Һахюуһан—«Жамсаран», мүн тэндэхи обоо тахигдажа, хэдэн нютагай малшад, Бүргэһөө олон модо холошье һаань, хүнүүд ябагааршье, морёоршье мүргэхэеэ ошоһон байна. Мүн июнийн 25-най үдэр Уһан-Хамнаан нютагууд болохо Хула-Азаргын, Тужын-Үндэр, Номто-Голой Үбгэн-обоо—эдэ гурбан обоо тахигдажа, ехэ найр наадан болобо. Эдэ обоонууд өөрын ондо ондоо нэрэтэйшье һаа, нютагай нэрээр нэрлэгдэдэг, тиимэһээ зоной нэрлэдэгээр эндэ бэшэгдэбэ. Номто-Голой Үбгэн-обоодо шэнэ гэр баригдажа, бурхан залагдаһан байна. Энэ хэрэгтые Аюрзана Жимбеевич Тудупов ударидажа, олон барилгашад хабаадаһан, үүн зон хандиб үргэжэ, мүнгөөр туһалһан байна. Энэ хэрэгтэ Александрай Ханда гэжэ нютагтаа хүндэтэй болоһон, олон үхибүүдэй теэбии хүн мүнгөөр, барилгын материалаар туһалһан байна. Номто-Голойнгоо Болдогой «Үбгэн-Обоогой урда хормойн Урилдаашын тэндэхи Сандабай Сэбээнэй бууса дээрэ бүхэ барилдаан, мори урилдаан, үхибүүдэй урилдаан үнгэргэгдэжэ, хүбүүд, басагад ами аминдаа, мүн эрэшүүл, эхэнэрнүүд урилдаһан байна. Урдань энэ обоодо нютаг бүхэнһөө шамбай солбон барилдаашад суглардаг, хурдан сүлхэ хүлэгүүдээ асаржа урилдадаг, мүн боосоо хэдэг, «построной» сохидог һэн гэжэ хуушанай үбгэд, хүгшэд хөөрэдэг юм. Тиимэл хадаа энэ тала «Урилдааша» гэжэ нэрэтэй болоһон байгаа.

...Түрүүн мори урилдаан эхилжэ, шуурлатай болоно. Энэ үдэр һэрюун, үүлэтэй, аршаан сүршэһэн шэнги аалихан бороон шэдэржэ, һоно батаганаан үгы — мориндтошье, хүнүүдтэшье аятай байба. Урилдаанай мориншье табигдажа, Булан-Тужын малшан Гарма Дылыковэй хүрин-зээрдэ хүлэг морин бэшэнээ холо хойю орхижо, эзлэ татан ерэбэ. Ээннинь өөрөө мориёо жолоодоһон байна. Удаадахи һуринуудта баһал малшадай, адуушадай морид гараһан байба. Түрүүлжэ ерэһэн хүрин-зээрдын жолоо абажа, хүтэлэн амаруулжа, мориной соло дуудагдаба: «Харганаатай газарта харгы гарган ерэһэн, хатуу булад туруунһаа гал сахилган ерэһэн, хараныхы газарые гэрэлтүүлэн ерэһэн хүрин-зээрдэ хүлэг байнаш!...»

Бүхэ барилдаан. Эдир барилдаашадһаа эхилээд, 60 гараһан үбгэд хүрэтэрөө барилдажа, сугларһан зон ехэтэ хүхилдэнэ, энсэлдэнэ, баярлана. Владимир Батуев нэгдэхи, Доржо Цыбиков хоёрдохи, Нимбу Пылжитов гурбадахи һуурида гараба. Эрэшүүлэй ябаган урилдаанда эдэл хүбүүднай түрүүлһэн байна. Нэгэдэхи һуурида Владимир Батуев, Доржо Цыбиков хоёрдохи, Шаруди Доржиев гурбадахи һуурида гараба. Эхэнэрнүүдэй дунда хүрдан солбон эхэнэрнүүд олон һэн. Үхибүүд ба хүбүүд, басагад аминдаа урилдаа гээд дээрэ хэлэгдээ һэн. Түрүү һуурида, 2-дохи, 3-дахи һууринуудта гараһан моридой эзэдтэ, барилдаашад, урилдаашадта, шангай һуури эзэлһэн үхибүүдтэ бултандань шагнал барюулагдаһан байна.

С. ЦЫБЕНОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

Захааминай район.

Нютагай домогуудһаа

ХУУРАЙН АРШААНАЙ МАГТААЛ

Үзэсхэлэн байгаалита Буряадаймнай нютаг бүрин зон, эдэб үбшэнние аргалдаг эм домто бодостой аршаан булагуудаа хэр үгһаа дуулан магтадаг заншалтай. Шанараар хүсэтэй аршаанда һүгэдэжэ, түшэглэһэн, сахюуса бурхадайнгаа шэдитэ адистай жэшэжэ, олоороо хаа хаанаһаа сугларжа мүргэдэг. Тиимэһээ нютаг нютагайнь аршаан булаг нангин газартань түрэһэн тоонтотой хүнэй үри бэедэ хүсэ, шадал, этигэл, зориг залган, дээжэээ хүртөөн арюудхан сүршэнэ.

Манай нютагай Хуурайн аршаанда Ярууна. Хори, Хэжэнгын аймагайхид үеһөө үедэ бэеэ аргалжа, амардаг юм. Хуурайнгаа аршаанда ошоходоо дууладаг «Аршаанай магтаал» гэжэ энэ дууе ажалай ветеран Цыбикова Дарма-Хандаһаа — нютагтаа «Батын эжы» алдартай, олоной эхэнээ бэшэжэ абаа һэм. Энээхэн магтаал дуу нютагаймнай угсаата зон үеһөө үедэ дамжуулан дуулажа ябаа ха.

Амитан бүхэнэй үбшэн зоболонние
гэтэлгэгшэ,
Арьяа Баалын адистидун түгэсэгсэн,
Арьялан урсагша агуулын сайхан
аршаяан лэ!
Арьяа-Баала ум маани бадмай хум.
(3-дахин).
Булта бидэнэй үбшэн зоболонние
гэтэлгэгшэ,
Бурхан багшын адистидун түгэсэгсэн,
Бурьялан урсагша бөөрнин сайхан
аршаяан лэ!
Арьяа-Баала ум маани бадмай хум.
(3-дахин).
Байгаа бидэнэй үбшэн зоболонние
гэтэлгэгшэ,
Балдан-Һамын адистидун түгэсэгсэн,
Барагдашагүй хэшэгээ дэлгэн урсагша
Бата сайхан үзэсхэлэнтэй аршаяан лэ!
Арьяа-Баала ум маани бадмай хум.
(3-дахин).
Олон бидэнэй үбшэн зоболонние
гэтэлгэгшэ,
Отошо бурхадуун адистидун түгэсэгсэн,
Орьёлон урсагша одоё сайхан
аршаяан лэ!
Арьяа-Баала ум маани бадмай хум.
(3-дахин).
Хүмүүн бүхэнэй үбшэн зоболонние
гэтэлгэгшэ,
Хүсэтэ бурхадуун адистидун түгэсэгсэн,
Хүрьелэн урсагша хүбшын сайхан
аршаяан лэ!
Арьяа-Баала ум маани бадмай хум.
(3-дахин).
Хайрата бэеын үбшэн зоболонние
гэтэлгэгшэ,
Хамаг бурхадуун адистидун түгэсэгсэн,
Харьялан урсагша хадын сайхан
аршаяан лэ!
Арьяа-Баала ум маани бадмай хум.
(3-дахин).
Эрдэни бэеын үбшэн зоболонние
гэтэлгэгшэ,
Элдэб бурхадуун адистидун түгэсэгсэн,
Эрьелдэн урсагша энхэ мүнхэ
аршаяан лэ!
Арьяа-Баала ум маани бадмай хум.
(3-дахин).

Гүжэ Даша-Нимын дурасхаалда

Нютагаймнай үндэр наһатан—энэ хүнэй намтар ябадалые домогой баатар шэнгеэр хөөрэлдэдэг. Үльгэрэй баатарай хүлэг мориншье эрдэмтэй байгша гүбэ. Тэрээн шэнгеэр Гүжэ гэһэн нэрээр сууда гараһан, ёһото нэрэнь Даша-Нима. Эхэ сэсэн байгаалиин үршөөһэн талаан бэлигтэй, үбшэ хабшанһаа зобоһон зондо онсо ондоохоноор туһалдаг. Арадтаа, Худанай түхэреэн соо хүндэтэй, түрэлхинн хэшэгтэй, гуша гаран оной хамалганда орохон энэ хүн тухай мэдэдэг, хүндэлдэг аха захатан дуулгана, бэшэнэ бэзэ.

Манай нагаса баабайн дүү басаган залуу наһандаа үлбэр, бэетэй болоһон байгаа. Үльдэргэ нагасанартаа ошоод, бусалгандаа Хоридо танил айлдаа хүнэй ороходо, бодоодшье орхихо шадалгүй хэбтэжэ байхадань. Гүжэ Даша-Нима орожо ерэдэ, «энэ хэн хэбтэнэб?» гэхэдэнь, «Ашатын Сэбээнһээ гараһан, Мүнхын басаган үнихэнэй муухан бэетэй болоҳой, нютагаа бусажа ябаһан аад, хэбтэнэл даа» гэлдээ һэн. «Тиимэ бы даа...» гэзэ. Гүжэ Даша-Нима дуугаралсажа сайлаад лэ, гараа һэн ха.

Удаань тэрэ үбшэн хэбтэһэн нагаса абгаймнай бодоходоо, элүүр болошоод, «мүнөөшье хүрэтэр үбдөөгүй хүн би» гэдэг һэн ха.

Үндэр хэ́ерынь эрдэмтэй,
Үнэтэ мүнгэн шэмэгтэй.
Үльдэргэдэ мүндэлһэн
Үрнл Гүжэ бэеэрээ.
Хазагал хэерынь эрдэмтэй
Хаша мүнгэн шэмэгтэй.
Хажуу-Булагта мүндэлһэн
Хайрата Гүжэ бэеэрээ.

Энээхэн дуу түрэлхиин ирагуу һайхан хоолойтой Цыремпилова Даша-Дулма, нютагтаа «Найданай эжы» алдартай, олоной эхэ, магнитофоной миндаһан дээрэ дуулажа үгэһэн юм. Найданай эжы саашаа гаража, хүгжэмэй һургуулида һураһан һаа, буряад арадтаа мэдээжэ дуушадһаа нэгэшье дутахагүй, үндэр габьяа нэрэтэй дуушан лаб лэ боложо мүнхэрхэ һэн.

ЭДЭ БҮГЭДЭЬӨӨ УЛАМЖАЛЬАН БОДОЛНУУД

Мүнөө үедэ орон дотор-най орёо хүндэ байдалай тогтобошье, «хүндэ хэлсүүлэнгүй, нохойдо хусуулангүй», архи, тамхинай жолоо барингүй, элдэб үгөөр унгарлангүй, үсөөхэн тоотой мүрөө: худари, хори, сартуул, сонгоол, хонгоодор гэхэ мэтээр бутарангүй, сэдьхэл бодолоор арюухан, юумэн бүхэнние багтаажа шададаг угсаата буряад-монгол зондоол, эхэ, эсэгын һургаалаар, хани нүхэсэлэй харилсаагаар бэе бэеэ дүнгэлсэжэ түшэглэн, эдэбхи үүсхэл тэгшэ, үргэн дэлисэтэй ажал хэрэгтээрээ суурхан, дэмбэрэлтэ буян хэшэг буряад арадтаминай оршохо болтогой! Түүхын ямаршье «тээрмэ» соогуур морин эрдэниингээ жолоо алдаягүй гарасалдаад лэ, байһан түрэл угсаата зоной-минай заяан дээрэ толорон хододоо байг лэ!

Губихандал ургаһан
Гурбан үнгын сэсэг лэ.
Гурбан эсэгын таанарта
Гунигтай домог
баринамди.
Дүбээхэндэл ургаһан
Дүрбэн үнгын сэсэг лэ.
Дүрбэнхэн эсэгын
таанарта
Дүнгэлсэхын домог
баринамди.
Талахандал ургаһан
Табан үнгын сэсэг лэ.
Табанхан эсэгын
таанарта
Танилсахын домог
баринамди.
Журмаахандал ургаһан
Зургаан үнгын сэсэг лэ,
Зургаанхан эсэгын
таанарта
Зугаагай домог баринамди.
Нахидхандал ургаһан
Найман үнгын сэсэг лэ.
Найманхан эсэгын
таанарта
Наданай домог
баринамди.

Соёлма БАЗАРОВА.

Үлэытэ нютаг.
Хэжэнгэ.

БУРЯТИЯ
мүнөөдэрэй номерто

«Буряад орондо университет баяр ёнололой оршондо нэгэгдэбэ» — фоторепортаж.

«Северомуйскын ганхамшагта тоннелиин барилгын саашанхи хуби заяан тухай» —Леонид Капелюшный гэгшын статья.

«Өөрынгөө хубине абахын тула хододоо һаримжэтэй бай!» — Б. Цыбиковэй статья.

Телефаксһаа абтаһан тобшо мэдээсэлнүүдэй суглуулбари.

«Ёһотойл халаан ургажа байна» — журналист С. Бухаевай статья.

Соносхолнууд.

...Старшина Бабуев үшөө дахин толи соо өөрыгөө хараад, гимнастеркөёо татажа тэгшэлээд, бүһэеэ заһаад, «Комисси» гэһэн бэшэгтэй үүдэ шангаар тоншоһоойнгоо удаа нэжэ, баруун хүлөөрөө бага дохолосгоохоншье һаа, сэхэ урагшаа батаар дабшаба.

Улаан бүдөөр хушагдаһан ута столой саана эндэ госпитальдо аргалуулһан шархатагшадай, үбшэнтэдэй саашанхи хуби заяа шидхэхэ зорилготой сэрэгэй врачебнэ комиссиин гэшүүд һуугаа һэн.

— Нүхэр полковник, старшина Бабуев комиссида ерээ, —гээд Цыретор тодоор элидхэбэ.

Абяа аниргүй байдал тогтошобо. Сагаан толгойтой полковник хүрин-хара шарайтай буряад хүбүүнэй урдаһаа хамарайнгаа үзүүр дээрэ унаһан шэл дээгүүрээ хараад:

— Бэешин хэр бэ, старшина? Ямар шархатайбши? — гээд асуухадань:

— Гомдол баринагүйб. Дүрбэдэхи бүлэгэй шарха, — гээд Цыретор лахинаа тоб байса хэлэбэ.

Комиссиин түрүүлэгшэ тэрэнэй үгэдэ этигээгүй юм шэнги, хабсаралта, бэшэгүүдтэ бүлхышэһэн эмшэлгынь дэбтэр ирасгаан уншана.

Полковникгой нюурынь дэбтэр уншаха бүреэ улам томоотой, барагар болоһон шэнги байха юм. Сэрэгэй врачебнэ комиссиин түрүүлэгшэ Цыреторэй эмшэлгын дэбтэртэй танилсаһанайнгаа удаа, тэрэнэй урдаһаа сэхэ хаража: — «Ши, хүбүүн, түрэхэһөөл заяа һайтай хүн лэ хаш». — гэжэ дуугараад, комиссиингаа гэшүүдтэй зүбшэлсэһэнэй удаа: «Старшина, та гэртээ бусаха болоолта даа», — гээд тэрэ мэдээсэбэ.

Гэртээ бусаха... Цыретор Жамсарановичай эдэ үгэнүүдые дууламсаарнь гансата досоонь өхээр хүлгэшэбэ, гэбэшье тэрэ бээ шангаар гартаа барижа: «Нүхэр полковник, ойлгосотой», — гээд бага аалиханаар харюусаа һэн.

Түрэл тоонтодоо бусаха харгы... Энэ харгыһаа жаргалтай, хүнгэн харгы хаана байхаб даа. Тэрэ дайн байлдаанай гал дүлэн сооһоо амиды мэндэ гартээ бусаха хуби заяатай байбал ха юм. Байлдаанай үедэ тэрэнэй юу хараһан, үзэһэнние мини лэ үгөөр дамжуулхын аргагүй. Ябаган сэрэгшэ Цыретор Бабуев гурбан жэлэй туршада үхэлэй шуһата харгыгаар алхалһан байна.

Дайнай эхилһэн тухай тэрэ түрэл колхозойнгоо тарялан дээрэ бэшэ, Буурал Арда гэжэ газарта трактораараа хүдэлжэ байха үедөө түрүүшынхиеэ дуулаа һэн. Тиихэдэ Шара-Дондог лайнай эхилһэн тухай аймшагтай мэдээсэл асараа бэлэй. Улабашьегүй Цыретор нютагайнгаа Бальжинима Жадамбаев гэжэ хүнтэй суг дайнда эльгээгдэхынгээ урда тээ гурбан һарын туршада бэлэдхэл гараба. Тингэжэ 1941 оной намарай нэгэ бороотой үдэр тэрэ хоёр поездоор баруун фронт мордоо бэлэй.

Цыретор Бабуев юрын лэ буудагшаар дайшалхы намтараа эхилээ һэн. Тээд урид 1937—40 онуудта Алас-Дурна зүгтэ алба хэһэн хадаа, тэрэ үнишье болонгүй ротын старшинагаар томилогдобо. Командир, начальник, тэдэнэй мэдэлдэ байгшад ходо һэлгэгдэжэл байха, харин старшина Бабуев өөрынгөө тушаалһаа нэгэншье буугаагүй.

Сэрэгэй старшина гээшэ хэн гээшэб? Энэ хүмнай, тобшоор хэлэхэдэ, юрын лэ сэрэгшэн—солдадай эсэгэнь, эхэнь гээшэ. Тиимэһээ тэрэ ямар ехэ хэрэг бүтээхэ, анхаралаа хандуулха болоноб даа. Өөрынгөө хүүгэдые эдеэлүүлхэ, хубсалуулха, алхам бүхэниень адуулан хараха хэрэгтэй болоно бшуу. Нимэ хүндэ үүргые даажа абаһан Бабуев яһалал урагшатайгаар бэелүүлдэг байгаа.

Нэгэтэ тэрэ хоёр сэрэгшэтэй хамта байлдаанай боложо байһан газарта хуурай эдеэ абаашажа ошобо ха. Хараалһан газартаа хүрэжэ ерэн гэнээнь, үглөөгүүр немецүүдтэй байлдаа хэһэн ротын ороёдоол арбаад амиды хүн үлэшэһэн байба. Тэдэнэй һаял эдеэгээ хубаажа үрдеэд байтарнь, дайсад добтолжо эхилбэ. Сэрэгшэд залд гэһэндээ хүл хөөрсөг болошобо даа. Зариманнинь байлдаанай талмайһаа гүйжэшье арилхаар бэлэн хэбэртэй. Ротын командир алуулшанхай, харин взводой командир хүндэл байлдаан тиихэдэ болоо һэн. Гэбэшье туһаламжын хүрэжэ ерэтэр яһалал амжалтатайгаар тулалдажа, нэгэшье алхам гэдэргээ сухаряагүй. Старшина баруун гараа шархатаа. Тэрэнэй өөрыгөө хамгаалха байлдаа үүсхэжэ, хүтэлбэрилөөгүй һаань, юун болохо байгаа юм, бурхан лэ мэдэхэ.

Бабуев хоёр жэлэй туршада оной сооһоо гарангүй Украиныe сүлөөлхын түлөө байлдаа. Мүнөө энэ түрэнэй «хари» болоод байхадань гомдолтой. Тээд яахабши, «саг сагтаа, сахилза хүхэдөө» гэһэн сэсэн мэргэн оньһон үгэ бии һэмнай гээд, һанаагаа заһаад һуухал бологдоод байна ха юм.

Тиихэдэ «Эхэ оронойнгоо түлөө!» гээд, бултадаа суг хархис муухай фашис этэгээдүүдтэй тэмсэгшэл һэн. Юуб гэхэдэ, тэдэнэр булта Эсэгэ оронойнгоо гэрэлтэ ерээдүйдэ этигэдэг байгаал ха юм. Хэзээ нэгэтэ гүрэн түрэмнай һандаран һалаха гэжэ тэдэнэр ой ухаандаашье оруулдаггүй һэн.

Старшина Бабуев дайнай амта яһалал үзэһэн хүн. Тэрэнэй абаһан дүрбэн шархань ёһотойл гэршэ боложо үгэнэ. Нэгэ дахин гайхалтайхачаар лэ үхэлөө абарагдаа һэн. Немец мэргэн буудагшын гэрэй хушалта дээрэһээ Бабуев тээшэ залаһан һомон зүүн эсмыень соо харбаад гарашаһан юм.

Старшина Бабуевай дайшалхы замынь Украиныи, Белоруссиин, Россин газар дээгүүр гарана. Тэрэ хамта дайлалдаһан нүхэдөө огто мартадаггүй, сэдьхэл зүрхэнэйнгөө оёорто нэгтаар лэ хадагалжа ябадаг. Албаньһаа сүлөөлэгдэһэн старшина Цыретор Жамсаранович Бабуевай һанаха, хөөрэхэ юумэн ехэ, тээд даруу зантай хадаа тэрэ огто хөөрэхэ дурагүй.

— Бусадтал адлаар даналдаа һэм, баатаршалта гаргаһан юумэ намда хаанаһаа байха һэм, — гээд тэрэ намайе урдаа оруулжа үгөөгүй бэлэй. Тээд минии һалаха һандахагүй хадамни тэрэ хаана, хайшан гэжэ дайлалдаһан тухайгаа бага сага хөөрэхэһөө гадна, суг дайлалдаһан нүхэд, тэрэ үеын дайшалхы хүсэн, арадуудай хани барисаан тухай асуудалнуудта тодорхойгоор тогтоо һэн.

1944 оной намар баруун хүлэйнгөө балсанда гүнзэгыгөөр ороһон снарядай хоёр түгдэрхэйтэй Агынгаа аймагай түрэл Урда-Аргали нютагаа бусаа бэлэй. Тэрэ ерэһээр лэ, тракторта һуужа 1967 он болотор жолоодоо. Удаань хорин хоёр жэлэй туршада түрэл ажахынгаа хонидые харуу́наалаа. Би өөрөө бага үхибүүн ябахаһаа Бабуев түрүү тракторист, түрүү хонишон гэжэл мэдэгшэл һэм. Гэхэтэй хамта, тэрэнэй хаш нүхэр Бальжит Дондокова үбгэнтэйгөө суг трактористааршье, хонишоноршье ажаллаа гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Тэдэ хоёр дүрбэн үхибүүдые хүмүүжүүлжэ, ажабайдалайнь дэрдам харгыда гарганхай. Мүнөө тэдэнэр арбан нэгэн ашанартай болонхой дажа жаргажа һуудаг. Ехэ хүбүүн Цыренжаб Цыреторон гэгшэнь Буряад ороной бэлигтэй залуу поэдүүдэй нэгэн болонхой. Мухар-Шэбэрэй аймагта ажаһуудаг, ажалладаг.

...Дайнай ветеранай гүнзэгы шарханууд мүнөө хии бараанаар шархиржа, яншажа, өөрыгөө яһалал мэдүүлдэг болонхой. Гэбэшье мүнөө аяар 75 наһа гүйсэнэй Цыретор Жамсаранович Бабуев үнөөхил хүдэр, хүнгэн зандаа. Түрэхэһөө заяа һайтай хүмнайл нимэл байдаг ха юм.

Т. ЛАМБАЕВ.

Литва, Кедайнляй хото.

Зураглал

ТҮРЭХЭҺӨӨ ЗАЯА ҺАЙТАЙ

Буряад ороной солото тренернүүд

СЭДЬХЭЛЭЙНГЭЭ УЛЬҺААР ЖЭГНЭЖЭ...

Манай республикын профсоюзуудай спортын бүлгэмэй ахалагша тренер, СССР-эй спортын мастер, уласхоорондын категориин судья С. И. Деханов Буряад ороондо хүндэ атлетикэ болон гиир үргэлгые хүгжөөхэ, дэлгэрүүлхэ, талаар эгээл ехэ үүсхэл оролдолго гаргаһан хүн юм. Түрүүшын үедэ һорилго бэлэдхэл хэхэ спортын зал хаанаһаа байха һэм даа. Тингээшье һаань, тэрэ һурагшадтаяа урмаа хухаржа, зоригоо мохожо ябаагүй. Һурагшадтаяа хамта тэрэ Буряадай худөө ажахын институдай хамтын байрануудай нэгэ подвал соохие арилгажа, спортын зал болгожо түхеэрээ һэн. Тиин тэрээн соогоо түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдые тодхон табиһан байгаа. Һуралсал һорилго эршэмтэйгээр эхилээ һааб даа.

Сергей Ивановичай хүмүүжүүлгэ доро хүндэ атлетикээр арба гаран спортын мастер бэлдэгдээ. Тэрэнэй хүбүүн Александр мүн лэ спортын мастер болоод, улам эршэмтэйгээр һорилго хэжэ, бүхэроссин ба бүхэсоюзна мүрысөөнүүдтэ илажа, уласхоорондын классай спортын мастерай норматив дүүргэхээ байтараа, хүндөөр гэмэлтэжэ, урдаа табиһан бүхы хараа түсэбүүдээ бэелүүлжэ шадаагүй һэн. Халаглаагаар бэлэй. Ушарынь юуб гэхэдэ, уласхоорондын классай спортын мастерай норматив дүүргэхэ дутэлөөд ябаа. Тээд яахаб даа, спорт хадаа спорт ха юм даа.

Һүүлэй жэлнүүдтэ гиир үргэлгын спортын манай орон дотор үргэнөөр хүгжөөгдэжэ захалхадань, гартаа нүрбэһэтэй, баатар хүбүүдэй эрхилдэг спортын энэ зүйлые Буряад Республикада дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ тэрэ бүхы хүсэ шадалаа зорюулһан байгаа. Уданшьегүй үрэ дүнгүүдынь тобойсо харагдаба. Загарайн аймагай Шэнэ-Бэрээнэй больницын массажист Сергей Леонов манай республикын атледүүд сооһоо түрүүлэн. СССР-эй чемпионадта хабаадажа, хоёр жэл удаагуур мүнгэн медаляар шагнагдаһан, ороной Кубогта гурба дахин хүртэһэн юм.

1990 он республикымнай түлөөлэгшэдтэ илангаяа урагшатай байба. Гиир үргэлгын спортоор СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө зургаадахи мүрысөөнэй Улаан-Удэдэ үнгэргэгдэхэдэнь, Сергей Иванович Деханов айхабтар ехэ ажал ябуулаа һэн. Нимэ ехэ мүрысөө үнгэргэхэ талаар тэрэ шэнэ юумэ нэбтэрүүлһэн байгаа.

С. И. Дехановай хоёр һурагша, тусхайлбал, Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша Александр Мальков, Сергей Леонов гэгшэд 70 болон 80 килограммай шэгнүүрнүүдтэ илажа, СССР-эй чемпионууд болоо һэн. Тиихэдээ тэдэнэр оронойнгоо хэдэн рекорд тогтоогоо бэлэй. Эндэ С. Леонов нугаршагүй хүсэл зориг харуулжа, СССР-эй таба дахин чемпион Федор Усенные (Украина) хэдэн очкогоор ахижа гараа һэн.

Үнгэрэгшэ жэлдэ спортын мастер Александр Мальков ороной чемпион болоһон, СССР-эй арадуудай зунай арбадахи Спартакиадын Оренбург хотодо болоһон түгэсхэлэй мүрысөөндэ алтан медаляар шагнагдаһан байгаа. Сергей Ивановичай хүтэлбэри доро һуралсал һорилго хэжэ, үшөө хэдэн залуу хүбүүд урган гаража байна.

Сергей Иванович хүндэ атлетикээр Югославиин пинслэл Белградта, Москвада, Софида үнгэргэгдэһэн дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөнүүдтэ судья байһан юм. Тингэжэ тэрэ уласхоорондын категориин судья болонхой. Физическэ культура болон спортые хүгжөөхэ талаар габьяатай байһанайнгаа түлөө Сергей Иванович Деханов Буряад Республикын физическэ культурын габьяата хүндэлмэрилэгшэ гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: С. И. Деханов мүрысөөндэ хабаадагшадые амаршалжа байна.
Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

НЮТАГ НЮТАГАЙ ҺОНИН

ӨӨРЫН МАГАЗИНУУД

Баргажанай-Адагай загаһанай комбинат өөрын фирменнэ магазин үсэгэлдэр нээжэ, үүн зоноо ехэтэ баярлуулба.

Тус комбинадай хүдэлмэришэд хуушан байшан таннигдахаар бэшэ болоторнь һэльбэн шэнэлээд, гоё гэгшын магазин болгожорхёо. Загаһа, мүн загаһанай эдеэ гутаангүй, удаан саг соо байлгаха шадалтай түхеэрэлгэнүүдшье тодхогдонхой.

Шэнэ магазинай директорээр Г. Г. Арсеньева томилогдоо. Тиихэдэ үшөө гурбан наймаалагша бии юм.

Гэхэтэй хамта Баргажанай-Адагай мяханай комбинат, поселогой 10-дахи хилээмэнэй завод баһал өөнэдын магазинуудтай болонхой гээд мэдээсэе.

С. БАЯНДУЕВ.

ХАБА СООГОО ТУҺАЛНА

Зунай амаралтын үедэ аймагай һургуулинуудай нурагшад ехэ зондо хаба соогоо туһалжа байна. Жэшээлхэдэ, Закаменск хотын 4-дэхи һургуулиин шабинар һургуулинингаа мастерской соо, теплицэ болон һургуулиин дэргэдэхи огород дээрэ хүдэлнэ.

7-дохи классай басагад Е. М. Густоваган хүтэлбэри доро огородой эдеэ — помидор, үгэрсэ, һонгино, укроп, редис, салат, арбуз ургуулна. Гадна үрэ жэмэстэ һөөг, мододые — ранет, крыжовник харуу́наална.

Харин 7—8 классуудай хүбүүд һургуулиингаа барилгын бригадада хүдэлнэ. Тэдэнэр һургуулиин хашаа хорёо заһана, шэрдэнэ, нютагай хилээмэнэй заводой захилаар хилээмэнэй лотокхайрсагуудые хэжэ байна.

Энээнһээ гадна тус һургуулида ахалагша классуудай басагад эсхэжэ, оёжо һураад, зунайнгаа үйлэдбэрнин практика оёдоной мастерской соо гарадаг юм.

Л. МАТЮШЕВСКАЯ.

Захаамнай аймаг.

БУРЯАД ОРОНОЙ УНИВЕРСИТЕТ

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ:
ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э., ЦЫРЕМПИЛОВ Б. Ц.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнуудэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эбэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Калашниковийн үнэсэ, 23 «Буряад үнэн» сонинай редакци

Редакциин телефонуу: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоной — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарьин—2-50-52, секретариадай—2-66-76, тиһагуу: соведуудэй хүдэлмэрийн ба нитын эмхинуудэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олониитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-85, 2-69-58; орлуулгын—2-60-91; коммерческэ—2-35-84; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай)—2-35-95. Манай корреспондентнуу: Баргажанда—91-1-44 Закаменскда—31-61. Агинскда—3-45-94.
Буряад Республикын Министрнуудэй Советэй хэблэлэй телефонуу: директор—2-49-94, бухгалтери—2-54-54, вахте —2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гараа.
Хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй.
Газетын индекс 50901. Тираж 7 500.
Хэблэлдэ гүшаагдаһан саг 24.40.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба элэ мэдээсэлгын министерствын республиканска типографида газетэ барлагдан хэблэгдэбэ.
Директорэйнь телефон 2-40-45